

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali-alan koulutusohjelma

Piia Karttunen

TYÖKALUJA PÄIVÄKODIN HAASTAVIIN KASVATUSTILANTEISIIN

Opinnäytetyö
Helmikuu 2020

OPINNÄYTETYÖ
Helmikuu 2020
Sosiaalialan koulutusohjelma
Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
013 260 600

Tekijä
Piia Karttunen

Nimeke
Työkaluja päiväkodin haastaviin kasvatustilanteisiin

Toimeksiantaja
Polvijärven kunta/Sotkuman päiväkoti

Tiivistelmä

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tehtävänä oli koota toimeksiantajapäiväkodille työkaluja erilaisiin haastaviin kasvatustilanteisiin, joita henkilökunta työssään kohtaa. Työssä tarkasteltiin myös haastavien kasvatustilanteiden herättämiä tunteita ja keinoja niiden käsittelyyn. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää toimeksiantajapäiväkodin toimintaa ja vuorovaikutuksen käytäntöjä. Päiväkodin henkilöstö osallistui toteutukseen kyselyn ja learning café -illan kautta.

Opinnäytetyöprosessin aikana esiin nousi, että päiväkodissa kohdataan monenlaisia haastavia kasvatustilanteita. Tilanteista tekevät haastavia hyvin erilaiset tekijät: lapseen tai ryhmään liittyvät, mutta myös ulkoiset tekijät. Näihin tilanteisiin tueksi kaivataan muun muassa konkreettisia toimintatapoja, työkavereiden apua ja lisää tietoa. Tilanteet synnyttävät henkilöstössä negatiivisia tunteita. Tunteet vaihtelevat riittämättömyydestä ja neuvottomuudesta joskus jopa vihaan asti. Henkilöstö osasi kuitenkin nimetä erilaisia tapoja päästä näiden tunteiden yli. Asioiden käsittelemistä yhdessä pidettiin tärkeänä.

Opinnäytetyön tulosten perusteella syntyi tuotoksena työkalupakki. Työkalupakki sisältää A5-kokoisia kortteja, joihin on koottu yhdessä pohdittuja työkaluja haastavaksi koettuun tilanteeseen. Korteissa on myös kuvia, joten niitä voi käyttää tilanteiden käsittelyyn lasten kanssa.

Kieli	Sivuja	49
suomi	Liitteet	4
	Liitesivumäärä	5

Asiasanat

varhaiskasvatus, haastavat kasvatustilanteet, vuorovaikutus, sosiaalis-emotionaaliset pulmat, tunteet

THESIS
February 2020
Degree Programme in Social Services

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600

Author
Piia Karttunen

Title
Tools for Challenging Educational Situations in Early Childhood Education

Commissioned by
Municipality of Polvijärvi/ Sotkuma kindergarten

Abstract

The purpose of this practice-based thesis was to collect tools and courses for challenging educational situations that the personnel of early childhood education are confronting in Sotkuma kindergarten. One point of view is how the personnel of the kindergarten feels in these situations and how they deal with their feelings. The aim was to develop actions and practices of interaction in the kindergarten. The personnel participated in the process by questionnaire and a learning café-workshop.

According to the results, many kind of challenging educational situations are confronted in early childhood education. These situations are found challenging because of various things. Those reasons can be linked to the particular child or group, but as well to external factors. The personnel found that in these situations they would need concrete methods, support from colleagues and more information. Challenging situations evoke many kinds of negative feelings from inadequacy and irresolution even to anger. It is important to share and process these feelings together.

The output of this thesis is a toolbox, A5-sized cards, for Sotkuma kindergarten. The toolbox includes methods and principles for each challenging educational situation. There are pictures too, which can be contemplated with children.

Language	Pages	49
Finnish	Appendices	4
	Pages of Appendices	5

Keywords

early childhood education, challenging educational situation, interaction, sosio-emotional challenges, feelings

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Opinnäytetyön tietoperusta	6
2.1	Varhaiskasvatus	6
2.2	Sosiaalis-emotionaalinen kehitys	7
2.3	Lämmin vuorovaikutus ja muut vuorovaikutustyyli	9
2.4	Positiivinen pedagogiikka	11
2.5	Varhaiskasvattajan tunteet	13
2.6	Aiemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt	14
3	Opinnäytetyön lähtökohdat	16
3.1	Opinnäytetyön toimeksiantaja, tarkoitus, tavoite ja tehtävä	16
4	Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat	17
4.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	17
4.2	Kyselylomake	18
4.3	Learning café eli oppimiskahvila	19
4.4	Opinnäytetyöpäiväkirja	20
5	Opinnäytetyön toteutus	21
5.1	Lineaarinen malli	21
5.2	Ideointivaihe	22
5.3	Suunnitteluvaihe	22
5.4	Kysely päiväkodin henkilökunnalle	23
5.5	Learning café -ilta	26
5.5.1	Lepohetki	27
5.5.2	Siirtymätilanteet	28
5.5.3	Rauhoittumista ja paikallaanoloa vaativat tilanteet	28
5.5.4	Lapsen aggressiivinen käytös muita lapsia kohtaan	29
5.5.5	Lapsi ei kuuntele tai puhu, häneen ei saa kontaktia	30
5.5.6	Iso ryhmä, jossa monta tuettavaa	30
5.5.7	Kiusaamistilanteet	31
5.5.8	Tunnetyöpaja: haastavassa tilanteessa heräävien negatiivisten tunteiden käsittely	31
5.6	Prosessin päättäminen ja arviointi	33
5.7	Tuotoksen esittely	34
6	Johtopäätökset	35
7	Pohdinta	37
7.1	Toteutuksen ja menetelmien tarkastelu	37
7.2	Eettiset kysymykset	39
7.3	Luotettavuuden arviointi	40
7.4	Jatkotutkimus ja -kehitys	41
7.5	Oppimisprosessi ja ammatillinen kasvu	42
	LÄHTEET	42

Liite 1 Saatekirje

Liite 2 Kyselylomake

Liite 3 Esimerkki korteista

Liite 4 Tutkimuslupa

1 Johdanto

Sosiaalis-emotionaalisten haasteiden lisääntymisestä puhutaan paljon. Lasten sosiaalis-emotionaalisen tuen tarve on lisääntynyt samalla kun erityispedagogisia ryhmiä on kiihtyvällä tahdilla purettu. Suuret ja heterogeeniset lapsiryhmät asettavat varhaiskasvatukselle uudenlaisia haasteita. Varhaiskasvatuksessa haasteet näkyvät tilanteina, joissa samaan aikaan tulisi pystyä vastaamaan erilaisten lasten erilaisiin tarpeisiin. (Ahonen 2017a, 10.) Näissä haastavissa tilanteissa kasvattajat voivat tuntea itsensä hyvin neuvottomiksi. Vaikka tietoa olisi paljonkin, selkeitä toimintamalleja ja työkaluja ei välttämättä ole. Opinnäytetyöni aihepiiri oli ajatuksissani jo ennen toimeksiantajapäiväkodin mukaantuloa, mutta toive konkreettisesta työkalupakista arjen varhaiskasvatustyötä tukemaan tuli päiväkodilta.

Toiminnallisessa opinnäytetyössäni kokosin keinoja ja työkaluja täsmennetysti toimeksiantajapäiväkodin tarpeisiin ja siksi toiminnallinen vaihe toteutettiin kaksiosaisena. Ensiksi selvitin kyselyn avulla millaiset tilanteet päiväkodissa työskentelevät varhaiskasvattajat kokevat haasteellisiksi ja millaisia tunteita niihin liittyy. Kyselyvastausten pohjalta suunnittelin learning café -työpajaillan, jossa yhdessä pohdittiin ja ideoitiin keinoja tilanteiden ennaltaehkäisyyn, itse tilanteeseen ja tilanteessa heränneiden tunteiden käsittelyyn. Toimeksiantajapäiväkodista nousi ideointikeskusteluissa esiin myös ajatus, että vuorovaikutuksen tyyli ja lapsen ja aikuisen kohtaaminen vaikuttavat paljon siihen, millaiseksi tilanne kehittyy. Siksi mukaan opinnäytetyöhön tuli vahvasti myös lämmin vuorovaikutus.

Opinnäytetyön aluksi esittelen työn tietoperustaa. Tarkastelussa ovat sosiaalis-emotionaalinen kehitys, vuorovaikutuksen mallit, positiivinen pedagogiikka sekä varhaiskasvattajan tunteet. Seuraavaksi avaan opinnäytetyön lähtökohtia, taustaa, tavoitetta ja tarkoitusta sekä menetelmälliset valinnat. Viidennessä luvussa kerron, mitä prosessin aikana tehtiin ja kuvaan esiin nousseita asioita sekä esittelen tuotoksen. Lopuksi pohdin opinnäytetyön toteutusta ja menetelmiä, tehtyä kehittämistoimintaa, eettisiä kysymyksiä, luotettavuutta sekä omaa oppimisprosessia ja ammatillista kasvua.

2 Opinnäytetyön tietoperusta

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatusta määritellään eri tavoin aikakauden, kulttuurin ja toimijoiden painotusten mukaan. Teoreettisessa tarkastelussa se sisältää lapsen kehitykseen, oppimiseen ja ohjaukseen, interventioihin, menetelmiin sekä opetussuunnitelmiin liittyviä teemoja. (Pihlaja & Viitala 2018, 18.) Vuonna 2018 julkaistuissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatuksen tehtäväksi määritellään edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksen tulisi edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitaan tietoja ja taitoja, jotka vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. (Opetushallitus 2018, 14–15.)

Varhaiskasvatuslaissa (2018) varhaiskasvatuksen määritellään tarkoittavan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuksen tavoitteiksi laissa asetetaan muun muassa edistää lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia, tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista sekä toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018.) Tämän opinnäytetyön aiheen näkökulmasta erityisen keskeisiä tavoitteita ovat lasta kunnioittavan toimintatavan ja mahdollisimman pysyvien vuorovaikutussuhteiden turvaaminen sekä lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen ja tarkoituksenmukaisen tuen järjestäminen.

Varhaiskasvatuksen merkitys tulee nykyisin esille monissa eri yhteyksissä. Varhaiskasvatuksella on osoitettu olevan lapsen ja nuoren elämään pitkälle ulottuva vaikutus. Sillä voidaan luoda vankka pohja lasten oppimiselle. Varhaiskasvatus tukee ja kannustaa jokaisen lapsen yksilöllistä kehittymistä, mutta samalla se

mahdollistaa yhdessä oppimisen ja muun muassa tasoittaa kotitaustoista johtuvia eroja. (Koivula, Siippainen & Eerola-Pennanen 2017, 9.)

2.2 Sosiaalis-emotionaalinen kehitys

Liisa Ahonen (2017a) toteaa sosiaalis-emotionaalisen kehityksen tarkoittavan joukkoa erilaisia taitoja, joita lapsi tarvitsee kyetäkseen käsittelemään tunteitaan ja toimimaan sosiaalisesti rakentavalla tavalla muiden kanssa. Sosiaalinen ja emotionaalinen nivoutuvat käytännön elämässä tiukasti toisiinsa. Varhaiskasvatuksessa niillä viitataan usein esimerkiksi lapsen kykyyn ilmaista ja käsitellä tunteitaan sekä tapaan olla vuorovaikutuksessa muiden lasten ja aikuisten kanssa. Sosiaalis-emotionaaliset taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa lapsen ja häntä ympäröivän sosiaalisen todellisuuden kanssa. Se alkaa jo vauvana suhteessa hoitaviin aikuisiin, myöhemmin sosiaalinen todellisuus kasvaa toisilla lapsilla sekä kasvatuksellisilla instituutioilla kulttuurisinen ja yhteiskunnallisine arvoineen. Kuitenkin sosiaalis-emotionaaliseen kehitykseen vaikuttavat myös temperamentti- ja neurologinen perimä, joita ei synnynnäisinä ominaisuuksina voida kasvatuksella muuttaa. (Ahonen 2017a, 16–17.)

Sosiaalis-emotionaalisten pulmien toteaminen ja tunnistaminen on vaikeaa. On hankala määrittää, milloin lapsella on juuri sosiaalis-emotionaalisia vaikeuksia tai häiriöitä. Osalla lapsista kyse saattaa olla jostakin tyypilliseen kehitykseen kuuluvasta kriisistä. On myös mahdollista, että varhaiskasvattajat tulkitsevat lapsen käyttäytymistä virheellisesti. Sosiaalinen ja emotionaalinen alue liittyvät lapsen kasvussa kanssakäymiseen, vuorovaikutukseen, tunteisiin ja kokemuksiin, joita kanssakäymisessä herää. (Pihlaja 2018, 141–142.)

Pienten lasten emotionaalinen kehitys on nopeaa ja syvällistä. Emotionaalinen kehitys liittyy tunteiden tunnistamiseen, ilmaisuun ja tulkintaan. Varhaiskasvatusiäkäinen lapsi opettelee tunnistamaan omia ja muiden tunteita ja nimeämään niitä. Empatia on hyvin keskeinen vuorovaikutuksen taito. Lapsi oppii vähitellen kuvittelemaan toisen ihmisen olotilaa, aikomuksia ja tunteita. Empatiaan liittyvät taidot ovat keskeisiä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tunteiden sosialisatio on pro-

sessi, jossa kasvattajat jakavat lapsille tietoa tunteiden ymmärtämisestä, kokemuksista, ilmaisusta ja säätelystä. Samalla he näin ohjaavat lapsen käyttäytymistä. (Pihlaja 2018, 143–146.)

Sosiaalisessa kehityksessä on kyse yhdessä tekemisestä ja toimimisesta. Sosiaalinen kasvu jatkuu läpi elämän ja elämänkaaren eri vaiheet tuovat kasvuun uusia voimavaroja, mutta myös asettavat uusia haasteita. Vähitellen yksilö kehittyy yhteiskunnan toimivaksi jäseneksi, oppii huomioimaan yhteisön normit ja rajoitukset sekä pyrkii edistämään myös muiden ihmisten hyvinvointia. Sosiaalisuus on kanssakäymisen taitoa ja toisten huomioon ottamista. Terve sosiaalisuus vaatii sekä riittävää erillisyyttä toisista ihmisistä että riittävää yhteisyyden tunnetta. Keskeisiä sosiaalisia taitoja ovat neuvottelu, vuorottelu ja oman toiveen tai halun toteutumisen odottaminen. Esimerkiksi lelujen jakaminen kuvaa sosiaalisia taitoja ja epäitsekkyyttä. (Pihlaja 2018, 147–148.)

Varhaiskasvatuksessa on tärkeää tiedostaa varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen merkitys. Päiväkotia saattaa olla lapselle ensimmäinen kodin ulkopuolinen ympäristö, ja erossaolo vanhemmasta uusi kokemus. Tämä voi olla kuormittavaa lapselle. Olennaista on, että lapsen ikävän ja pelon tunteet tunnistetaan, nimetään lapselle ja yhdessä etsitään keinoja helpottaa oloa. Varhaiskasvatuksessa lapsi kohtaa myös kommunikaation tulvan, sillä päiväkodissa on uusia kasvattajia ja vertaisia, joiden kanssa opetellaan ryhmässä toimimista ja itseilmaisua. (Koivula & Laakso 2017, 121.)

Liisa Ahonen (2017a) nostaa kenties merkittävimmäksi ja tunnetuimmaksi sosiaalis-emotionaaliseksi taidoksi itsesäätelytaidon. Se tarkoittaa kykyä säädellä omia tunteita, käyttäytymistä ja kognitiivista toimintaa tilanteen vaatimalla tavalla. Itsesäätelytaitojen kehitys näkyy esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi häviää pelin. Hyvät itsesäätelytaidot omaava lapsi harmittelee huonoa tuuriaan ja saattaa jopa onnitella kaveria, kun taas itsesäätelytaitoja vasta harjoitteleva lapsi voi joutua hyvin voimakkaan ja hallitsemattoman tunteen valtaan. Kyky säädellä omia tunteitaan onkin hyvin vahvasti sidoksissa kykyyn säädellä omaa käyttäytymistään. Samoin lapsen käytökseen on yhteydessä kyky säädellä kognitiivista toimintaa.

Kognitiivisen toiminnan säätely tarkoittaa esimerkiksi sitä, miten lapsi pystyy säätelemään tarkkaavaisuuttaan tai muistiaan, tai suunnittelemaan ja arvioimaan toimintaansa. (Ahonen 2017a, 18–19.)

2.3 Lämmin vuorovaikutus ja muut vuorovaikutustyyli

Liisa Ahosen (2017b) mukaan, jos varhaiskasvatuksen keskeisin ja sitä eniten määrittävä tekijä pitäisi kiteyttää yhteen käsitteeseen, olisi se vuorovaikutus. Ihmisenä olemisen ja kasvaminen saavat merkityksensä suhteessa vuorovaikutukseen. Vuorovaikutus on sosiaalisen ympäristön ydin, ja sosiaalinen ympäristö määrittää keskeisesti sitä, millaisia olemme. Vuorovaikutusta tapahtuu koko ajan ja kaikkialla. Jopa silloin kun olemme yksin, määritämme itseämme vuorovaikutuksen kautta. (Ahonen 2017b, 78–79.)

Vuorovaikutuksesta osana varhaiskasvatuksen toimintaympäristöä on keskusteltu aina, mutta se on niin laaja ja monipolvinen ilmiö, että sen äärelle pysähtyminen on aina ajankohtaista. Etenkin vuorovaikutuksessa pienten lasten kanssa korostuvat myös nonverbaaliset viestit. Ne tulisikin tiedostaa kaiken aikaa varhaiskasvatustyössä. Myös verbaalinen vuorovaikutus on tietenkin tärkeää, koska se on edellytys lasten kielelliselle kehitykselle. (Ahonen 2017b, 79.)

Aktiivinen kuuntelu on avain vuorovaikutukseen. Aktiivinen kuuntelu viestii hyväksyntää. Se auttaa myös puhujaa ilmaisemaan ajatuksiaan ja tunteitaan. Kuuntelija katsoo puhujaa silmiin, nyökkäilee hyväksymisen ja kuuntelemisen merkiksi ja kannustaa puhujaa jatkamaan. Kuuntelija voi tehdä lisäkysymyksiä ja varmistaa, mitä puhuja tarkoitti. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2011, 159.)

Marjatta Kalliala (2009) pohtii aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta erilaisten lapsikäsitteiden näkökulmasta. Hän kirjoittaa, että lapsia kunnioitetaan yhä useammin ”olevina” eikä vain ”tulevina”. Lapsia ei pidetä tärkeinä sen vuoksi, mitä heistä tulee, vaan sen vuoksi, mitä he jo nyt ovat. Heitä kuunnellaan ja heidän kanssaan neuvotellaan. Kalliala puhuu kompetentista lapsesta, joka nähdään pä-

tevä, pystyvä, taitava, vahva ja osaava. Vuorovaikutuksen näkökulmasta tämä herättää kysymyksen, kuinka paljon valinnanvapautta lapselle tarjotaan ja missä asioissa aikuinen on ehdoton auktoriteetti. (Kalliala 2009, 11–17.)

Liisa Ahonen (2017a) kuvaa, että lämpimälle vuorovaikutustavalle on tyypillistä syvä sitoutuminen vuorovaikutukseen lapsen tai lapsiryhmän kanssa. Varhaiskasvattajan toiminnasta näkee, että hän on töissä lapsia varten ja vuorovaikutus lasten kanssa on kasvattajalle tärkeää. Lämpimässä vuorovaikutustavassa lasten kohtaaminen on kiireetöntä myös hektisissä tilanteissa. Kasvattaja pysähtyy, kuuntelee lasta keskittyneesti ja pyrkii tavoittamaan lapsen kokemuksen ja tulkinnan. Empatia on keskeistä lämpimässä vuorovaikutuksessa. Ymmärretään, ettei lapsi tahallaan käyttäydy tilanteessa hankalasti. Lapsen voimakkaisiin tunteisiin vastataan ensisijaisesti lämpimän empaattisesti, ei rankaisemalla tai omaa valta-asemaa korostamalla. (Ahonen 2017a, 68.)

Ahonen (2017a) nimeää myös neljä muuta vuorovaikutustapaa. Vuorovaikutustavat esiintyvät kuitenkin tilannekohtaisesti, eli tietty tapa ei ole tietylle varhaiskasvattajalle ominainen jokaisessa vuorovaikutustilanteessa. Tilanteet ovat aina ainutlaatuisia ja niihin vaikuttaa vääjäämättä esimerkiksi ryhmän koko ja koostumus sekä erilaiset hetkeen vaikuttavat elementit, kuten hankalaksi koettu suhde tai historia yksittäisen lapsen kanssa, väsymys tai vaikkapa päänsärky. (Ahonen 2017a, 75–76.)

Kun lämpimässä vuorovaikutuksessa varhaiskasvattajan sitoutuminen vuorovaikutukseen on sitoutunutta, ristiriitaisessa vuorovaikutustavassa sitoutuneisuus vaihtelee. Toisinaan vuorovaikutus on tilanteen alussa lämmintä, mutta tilanteen edetessä vuorovaikutuksen laatu heikkenee, tai toisinpäin sitoutuminen voi vahvistua vuorovaikutuksen edetessä. Teknisessä vuorovaikutustavassa varhaiskasvattaja toimii pedagogisesti johdonmukaisesti, mutta tukeutuu toisinaan hyvin mustavalkoisesti omiin suunnitelmiinsa, päiväkodin sääntöihin ja tuttuihin tapoihin. Tämä tekee vuorovaikutuksesta osittain sitoutumatonta eikä lapsen tarpeita ja tunteita aina tunnisteta. Ahosen mukaan tekninen vuorovaikutustapa ilmenee usein kuormittavissa tilanteissa, joissa on paljon lapsia. Työ hoituu rutiinilla ja ti-

lanne ratkaistaan ulkoisesti niin, että haastava tilanne saadaan loppumaan Lasten emotionaalinen hyvinvointi ei kuitenkaan toteudu. (Ahonen 2017a, 96, 110–111.)

Välttelevälle vuorovaikutustavalle on tyypillistä, että varhaiskasvattaja välttelee haastavia kasvatustilanteita tai niiden selvittämistä. Vuorovaikutus tilanteessa saattaa olla aluksi osittain sitoutunutta, mutta ennen tilanteen selvittämistä varhaiskasvattaja poistuu paikalta. Tälle vuorovaikutustavalle on myös ominaista, että kasvatuksellista vastuuta siirretään mielellään ryhmän muille aikuisille ja itse siirrytään toisiin tehtäviin. Usein haastava kasvatustilanne pitkittyy, eikä lapsen emotionaalinen hyvinvointi toteudu. Välttelevän vuorovaikutustavan taustalla voi olla neuvottomuus siitä, miten tilanne voitaisiin ratkaista, mutta kasvattaja saattaa kokea myös pelkoa, uupumusta tai turhautumista. (Ahonen 2017a, 124)

Etäinen vuorovaikutustapa on lämpimän vuorovaikutustavan täydellinen vastakohta. Siinä kasvattaja ei ole kiinnostunut lapsen kokemuksista, näkemyksistä tai tulkinnoista, vaan sivuuttaa lapsen emotionaaliset ja sosiaaliset tarpeet. Vuorovaikutus ei ole vastavuoroista eikä sitoutunutta. Lasta ei kohdata lainkaan tunnetasolla, ja lapset jäävät emotionaalisesti yksin. Varhaiskasvattaja saattaa olla täydellisen viileä ja autoritaarinen tai hyvin välinpitämätön ja poissaoleva. (Ahonen 2017a, 136.)

2.4 Positiivinen pedagogiikka

Positiivisessa pedagogiikassa ja vahvuuskeskeisessä kasvatuksessa ajatellaan, että meistä jokaisella on taipumus tulla sellaisiksi, joiksi meitä innostetaan ja kannustetaan. Vahvuusperustaisessa työssä käytetään aikaa ja kiinnitetään huomiota lapselle tärkeisiin asioihin sekä onnistumisten ja edistymisten näkyväksi tekemiseen. Myöskään kehittymisen tarpeita ei kuitenkaan sivuuteta eikä kehuta tyhjästä. Kannustavalla ja rohkaisevalla palautteella autetaan lasta ymmärtämään, mikä sujuu hyvin ja mitä olisi tärkeää oppia vielä lisää. (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2017, 18.)

Ahonen (2017a) kirjoittaa, että tutkimusten mukaan aikuisen antamalla positiivisella palautteella on suuri ja myönteinen vaikutus lapsen käyttäytymiseen ja itsetuntoon. Positiivinen palaute lisää lasten myönteistä käyttäytymistä välittömästi ja edistää oppimista voimakkaasti. Lapset, jotka saavat lämmintä positiivista palautetta, pyrkivät korostamaan käyttäytymisensä myönteisiä piirteitä. Positiivinen palaute ei tietenkään yhtäkkiä opeta lasta säätämään toimintaansa, mutta se ruokkii motivaatioita harjoitella näitä taitoja. Ahonen kuitenkin toteaa, että positiivisen palautteen tehokkuus liittyy yhteen aikuisen vuorovaikutustavan kanssa. Lämmintä vuorovaikutustapaa käyttävän aikuisen antaman positiivisen palautteen ja lapsen myönteisemmän käyttäytymisen välillä oli suuri, muilla vuorovaikutustavoilla vähäisempi. (Ahonen 2017a, 204–205.)

Positiivinen pedagogiikka nähdään usein lapsen vahvuuksien huomioimisena ja positiivisena palautteena. Eliisa Leskisenoja (2019) kirjoittaa sen kuitenkin tarkoittavan myös muun muassa myönteisten tunnetilojen rakentamista, lämpimiin ihmissuhteisiin panostamista sekä lasten osallisuutta ja onnistumisen hetkiä. Positiivinen pedagogiikka voi Leskisenojan mukaan toimia suurena voimavarana myös henkilökunnalle ja synnyttää ehtymätöntä imua ja paloa omaa työtä kohtaan. Positiivisen pedagogiikan voisi määritellä tavaksi toimia, elää ja olla. Se tulee näkyväksi toiminnassamme, puheissamme ja vuorovaikutuksessamme toisten ihmisten kanssa. Negatiiviset tunteet, kokemukset ja tiedot ovat intensiivisiä ja pitävät suunnatonta mekkalaa itsestään. Hyviä asioita meidän täytyy vahvistaa tietoisesti, luoda ja etsiä myönteisiä tunteita ja tilanteita. Tässä on kyse negatiivisesta vinoumasta. (Leskisenoja 2019, 9, 18–19.)

Vuorovaikutuksen näkökulmasta positiivinen pedagogiikka tuo paljon hyvää lapsen ja aikuisen väliseen suhteeseen varhaiskasvatuksen arjessa. Aikuisten positiivinen toimintatapa tuo ryhmään iloa ja lämpöä, joka tarttuu lapsiin. Positiivisen pedagogiikan toteuttaminen ei tarkoita sitä, että arki olisi pelkkää juhlaa ja ruusuilla tanssimista. Haasteet on kuitenkin helpompi kohdata ja ylittää, kun perusvire on positiivinen ja hyvään keskittyvä. Erityistarpeisiin ei jäädä jumiin ja vaikeuksien sijaan huomio kiinnitetään lapsen vahvuuksiin ja ilonaiheisiin. (Leskisenoja 2019, 49.)

2.5 Varhaiskasvattajan tunteet

Väestöliiton julkaisemassa tutkimuksessa on selvitetty ovatko haasteelliset tunteet ongelma kasvatusalan ammattilaisten työpaikalla. Enemmistö kyselyyn vastanneista koki, että haasteelliset ja vaikeat tunteet olivat ongelma heidän nykyisessä työpaikassaan. Vastaajien mielestä ongelma johtuu lapsesta tai lapsista, yhteydenpidosta vanhempiin, resurssipulasta tai työpaikan ilmapiiristä. Kunnallisissa päiväkodeissa resurssipulalla oli enemmän vaikutusta kuin muissa varhaiskasvatuksen yksiköissä. (Rotkirch 2013, 10–14.)

Lapsen epätoivottu käytös tai ilmaisutyyli voi suututtaa aikuista tai aiheuttaa muilla tavoin vaikeuksia pysyä roolissa. Aikuinen saattaa joutua tunnekuohun valtaan ja tämä kuohu voi näkyä myös ulospäin. Omat henkilökohtaiset mieltymykset, tunteet ja ajatukset syrjäyttävät hetkeksi ammattilaisen roolin. Tämä voi vielä jälkeenkäinkin päin aiheuttaa ammatillisia huonommuudentunteita ja syyllisyyttä. Monelle työntekijälle ammatillisuus tarkoittaa sitä, että työssään pystyy tekemään parhaansa huolimatta omista tunteista. Riikka Riihonen (2013) kuitenkin pohtii, vaikuttavatko peitellytkin negatiiviset tunteet lapsen ja aikuisen väliseen suhteeseen. Lapsi saattaa sanattoman viestinnän kautta aistia mitä aikuinen hänestä ajattelee ja reagoida omalla tavallaan. Lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksellinen haaste voi vaikuttaa myös muuhun ryhmään ja ryhmädynamiikkaan. Siksi työntekijän kannattaa tunteiden peittämisen sijaan selvittää tilannetta lapsen kanssa tai pyrkiä negatiivisista tunteista eroon esimerkiksi keskustelemalla työtovereiden kanssa tai työnohjauksessa. (Riihonen 2013, 41–42.)

Silloin, kun vuorovaikutus lasten kanssa on hyvää ja positiivista, voi kasvattaja pitää ammattiroolisuodattimen auki ja toimia hyvin paljon omana itsenään. Ammattiroolin tärkeys korostuu kuitenkin tilanteissa, joissa kaikki ei suju niin kuin pitäisi. Negatiivisen vuorovaikutuksen tilanteissa ja niiden jälkipohdintoissa kasvattajan pitäisi pystyä sulkemaan ammattiroolisuodatin niin, ettei negatiivinen vuorovaikutus pääse minään muuta kuin siltä osin, kun sen voi hyödyntää rakentavana kritiikkinä. Muuten suodattimen pitäisi olla kiinni. Näin kasvattaja suojaa omaa minäänsä ja jaksamistaan. (Hurme & Kyllönen 2014, 124.)

Haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa ammattiroolisuodatinta saattaa joutua käyttämään lähes jatkuvasti. Lapsi voi käyttäytyä hallitsemattomasti, puhua asiattomasti ja pyrkiä loukkaamaan kaikilla keinoilla. Loukkausten pysäyttäminen ammattiroolisuodattimeen voi olla todella vaikeaa. Konfliktitilanteessa, joka ei ole sujunut parhaalla mahdollisella tavalla, ammatillinen kasvattaja pohtii, miten kasvattajana toimi tilanteessa väärin. Henkilökohtaisesti asiaan suhtautuva sen sijaan kysyy itseltään, miten minä toimin tilanteessa väärin. (Hurme & Kyllönen 2014, 124.)

2.6 Aiemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt

Liisa Ahonen (2015) on tehnyt väitöskirjansa lämpimästä vuorovaikutuksesta. Väitöskirjaa varten tekemiensä haastattelujen pohjalta Ahonen kertoo varhaiskasvattajien toiminnan vaikutuksesta tilanteen rakentumiseen. Varhaiskasvattajan joustavuus nähtiin haastatteluissa merkittävänä tekijänä sille, eteneekö tilanne hedelmällisesti. Sen sijaan, että kasvattaja lähtisi esimerkiksi rajaamaan levottoman lapsen toimintaa, hän pyrkii motivoimaan lasta takaisin toiminnan pariin. Lapselta ei ole tarpeen vaatia ehdotonta paikallaan olemista. (Ahonen 2015, 111–112.)

Maiju Siimala ja Mirka Sollo (2018) ovat opinnäytetyössään tarkastelleet lapsen sosioemotionaalista tukea varhaiskasvattajan näkökulmasta. Teemahaastatteluilla he keräsivät lastentarhanopettajien kokemuksia sosioemotionaalisesti tuettavien lasten kanssa työskentelystä ja käytetyistä tuen muodoista. Saatu tieto meni Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE)-hankkeen käyttöön.

Siimalan ja Sollon (2018) opinnäytetyön tuloksista ilmeni, että sosioemotionaaliset haasteet ovat arkipäivää päiväkodissa. Haastavimmiksi tilanteiksi koettiin siirtymätilanteet, ulkoilu ja sääntöleikit ja -pelit. Aggressiivisuus näyttäytyi tuloksissa merkittävänä, mutta Sollo ja Siimala toteavat sen voivan johtua osittain siitäkin, että aggressiivinen käytös luonnollisesti näkyy ja huomataan esimerkiksi vetäytyvää käytöstä paremmin. Lapsen ja kasvattajan välinen lämmin vuorovaikutussuhde nähtiin keskeiseksi lapsen hyvinvoinnin kannalta ja laadukas vuorovaikutus tärkeäksi osaksi sosioemotionaalista tukea.

Esille nousivat myös toimiva kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa sekä arjen sujumisen kannalta selkeät rajat ja kasvattajan johdonmukaisuus. Ennakointi ja pienryhmätoiminta koettiin merkittäviksi haastavien tilanteiden ennaltaehkäisyssä. Varhaiskasvatukseen varattuja resursseja pidettiin kuitenkin usein riittämättöminä. (Siimala & Sollo 2018, 41–44.)

Anni Nokso-Koivisto ja Elina Reentie (2017) tekivät opinnäytetyönsä lämpimästä vuorovaikutuksesta. Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä toimeksiantajapäiväkodin työntekijöiden tietämystä vuorovaikutuksen merkityksestä haastavissa kasvatustilanteissa. Keskiössä oli etenkin lämmin vuorovaikutustyyli. Tavoitteena oli mahdollistaa päiväkodin henkilöstön tiedon ja kokemusten jakaminen työyhteisössä. Tätä varten päiväkodissa järjestettiin kaksi toiminnallista iltaa, joissa henkilöstö keskusteli haastavista kasvatustilanteista ja vuorovaikutuksesta. Henkilökunta työsti yhdessä myös lämpimän vuorovaikutuksen huoneen- taulun yhteistä toimintakulttuuria vahvistamaan. (Nokso-Koivisto & Reentie 2017.)

Myös Nokso-Koivisto ja Reentie (2017) toteavat, että toiminnallisissa illoissa käytyjen keskustelujen perusteella voidaan päätellä haastavien kasvatustilanteiden olevan päiväkodissa arkipäivää. Tilanteet kuormittavat kasvattajia. Henkilöstöllä on jo keinoja haastavissa tilanteissa toimimiseen, mutta uusia keinoja, tietoa ja koulutusta kaivattaisiin lisää. Kasvattajan oman toiminnan vaikutuksesta haastaviin tilanteisiin tarvitaan opinnäytetyön perusteella lisää itsereflektiota. Toimeksiantajapäiväkodin henkilökunta kaipasi aikaa ja mahdollisuuksia jakaa kokemuksia ja käytäntöjä vähintään oman tiimin sisällä, mutta myös koko talossa. Arjen kiire ja resurssipula heikentävät työssäjaksamista ja vaikuttavat haitallisesti lapsen kohtaamiseen. (Nokso-Koivisto & Reentie 2017, 47.)

Jenni Martikainen (2016) selvitti opinnäytetyössään millaisia kokemuksia ja näkemyksiä päiväkodin henkilöstöllä on työskentelystä aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kanssa. Martikainen toteutti opinnäytetyönsä laadullisena tutkimuksena, jonka aineisto kerättiin teemahaastatteluin ja analysoitiin teemoittelemalla. Yhteistyöpäiväkotitoiminta hyödynsi työn tuloksia aggressiivisesti käyttäytyvien lasten

kanssa työskentelystä koostettavan ohjeistuksen laatimisessa. (Martikainen 2016.)

Martikaisen (2016) haastattelemat varhaiskasvattajat nimesivät ennakkoinnin ja kannustamisen keinoiksi vähentää lasten aggressiivista käyttäytymistä. Työntekijän oma toiminta, etenkin rauhallisuus, nähtiin merkitykselliseksi. Työntekijät toivoivat lisäkoulutusta, sillä peruskoulutus koettiin pääosin riittämättömäksi suhteessa aggressiivisesti käyttäytyvien lasten kanssa työskentelyn vaatimuksiin. Haastavien lasten kanssa työskentelyn herättämät tunteet vaihtelivat: työ koettiin raskaana, mutta työssä koettiin myös onnenhetkiä, kun lapset edistyivät. (Martikainen 2016, 41–44.)

3 Opinnäytetyön lähtökohdat

3.1 Opinnäytetyön toimeksiantaja

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Sotkuman päiväkoti Polvijärvellä. Päiväkoti toimii Sotkuman koulun yhteydessä. Koulun tiloja hyödynnetään esimerkiksi ruokailuissa ja liikuntatuokioilla. On kodikas ajatus, että Sotkumassa lapsi saattaa viettää kymmenenkin vuotta samassa rakennuksessa edeten päivähoidosta esiopetukseen ja läpi alakoulun.

Päiväkodissa toimii kolme ryhmää: alle 3-vuotiaat, 2-3-vuotiaat ja 3-5-vuotiaat. Myös esikouluryhmä toimi aiemmin vielä keväällä 2019 päiväkodin tiloissa ja esikoulun henkilöstö oli mukana opinnäytetyön prosessissa. Opinnäytetyöprosessin aikaan päiväkodissa työskentelee 13 kasvattajaa ja lisäksi avustavaa henkilökuntaa.

3.2 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tehtävä

Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää päiväkodin toimintaa ja vuorovaikutuksen käytänteitä. Lähtökohtana on ajatus, että vuorovaikutuksen rakentumisella ja aikuisten ja lasten kohtaamisella haastavissa kasvatustilanteissa on suuri vaikutus siihen, miten tilanne jatkossa kehittyy.

Tavoitteena on koota yhteen päiväkodissa työskentelevien kasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä haastavista kasvatustilanteista, niiden herättämistä tunteista ja toimintakeinoista näissä tilanteissa. Tavoite on myös pohtia, miten haastavissa tilanteissa koettuja tunteita käsitellään ja koota vinkkejä yhteiseksi hyödyksi myös tästä teemasta.

Opinnäytetyön tehtävänä on toimeksiantajapäiväkodin toiveiden mukaisesti koota konkreettinen ja helppokäyttöinen työkaluvalikoima erilaisiin haastaviin kasvatustilanteisiin. Teoreettisen tiedon rinnalle kaivattiin selkeitä ja yhtenäisiä toimintatapoja, jotka kootaan helposti lähestyttävään ja ytimekkääseen muotoon.

4 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat

4.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Tämä opinnäytetyö on luonteeltaan toiminnallinen. Airaksinen ja Vilkkä (2003) määrittelevät, että toiminnallisella opinnäytetyöllä tavoitellaan käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä. Se voi olla esimerkiksi ohje, opastus tai ohjeistus. Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole välttämätöntä käyttää tutkimuksellisia menetelmiä. Opinnäytetyön toteutustapa on perusteltu kompromissi tutkimuksen tekijän resurssien, toimeksiantajan toiveiden, kohderyhmän tarpeiden ja oppilaitoksen opinnäytetyötä koskevien vaatimusten välillä. (Airaksinen & Vilkkä 2003, 9, 56–57.)

Ajatus toiminnallisesta opinnäytetyöstä houkutteli, koska jo aiemmin opintojen aikana varhaiskasvatuksessa työskenneltyäni minulla oli herännyt monenlaisia ajatuksia työssä kohdattavista haasteista ja varhaiskasvatuksen kehittämisestä. Kun otin toimeksiantajapäiväkotiin yhteyttä opinnäytetyöasiassa, kysyin heiltä, minkälaiselle toiminnalliselle opinnäytetyölle heillä olisi tarvetta ja mitä he kokisivat tarpeelliseksi kehittää. Toiminnallinen opinnäytetyö sopikin hyvin päiväkodista ilmaistuun tarpeeseen. Toiminnallisen opinnäytetyön hyviä puolia ovat mielestäni mahdollisuus aidosti osallistaa päiväkodin henkilöstöä ja saada heidän äänensä kuuluviin prosessissa mutta myös konkreettinen tuotos.

4.2 Kyselylomake

Kysely on aineistonkeruumenetelmä, jolla aineistoa kerätään standardoidusti. Kohdehenkilöt muodostavat otoksen tai näytteen tietystä perusjoukosta. Standardoitu tiedon kerääminen tarkoittaa sitä, että kaikilta vastaajilta asioita kysytään täsmälleen samalla tavalla. Avoimien kysymysten hyvä puoli on, että ne antavat vastaajalle mahdollisuuden sanoa, mitä hän todella ajattelee, kun taas monivalintakysymykset kahlitsevat vastaajan valmiiksi muotoiltuihin vaihtoehtoihin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2018, 193, 201.)

Avoimien kysymysten muotoilussa täytyy olla huolellinen, sillä ne luovat perustan tutkimuksen onnistumiselle. Jos vastaaja ei ajattele samalla tavalla kuin tutkija on kysymyksen tarkoittanut, tulokset vääristyvät. Avointen kysymysten positiivisia puolia on mahdollisuus saada hyviä ideoita ja vastaajan mielipide selville perusteellisesti, mutta haasteena toisaalta se, että vastaus jää epätarkaksi tai jätetään kokonaan vastaamatta. (Valli 2015, 84–85, 106.)

Sotkuman päiväkotiin toimittamallani kyselyllä (liite 2) selvitin, millaiset tilanteet päiväkodin työntekijät kokevat haastaviksi työssään ja millaista tukea tilanteissa kaivataan. Oma kysymyksensä oli myös, millaisia tunteita varhaiskasvattajat haastavissa kasvatustilanteissa kokevat. Vuorovaikutuksen osalta kysyin varhaiskasvattajien näkemyksiä lämpimästä vuorovaikutuksesta ja millaista on hyvä vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä. Näitä tietoja hyödynsin työpajatyöskentelyn suunnittelussa.

Valitsin tiedonkeruumenetelmäksi kyselylomakkeen, koska lomakkeeseen oli mahdollista koota aiheen kannalta keskeiset kysymykset. Tärkeää oli myös, että menetelmä oli sellainen, että osallistuminen ei ollut aikaan sidottua. Varhaiskasvatustyössä irrottautuminen esimerkiksi haastateltavaksi ei olisi ollut välttämättä kovin helppoa. Avoimilla kysymyksillä varustettu kyselylomake myös antaa vastaajalle mahdollisuuden kertoa asioista sillä tavalla ja sen verran kuin hän haluaa, anonymiteetin säilyttäen. Tämä on tärkeää, koska halusin tietää vastaajien todellisia ajatuksia ja kokemuksia, että työpajatyöskentelyssä päästäisiin käsittelemään henkilöstön mielestä aidosti merkittäviä teemoja.

4.3 Learning café eli oppimiskahvila

Learning cafe eli oppimiskahvila on tapa ideoida ja oppia. Se on 12 henkilölle tai sitä suuremmille ryhmille tarkoitettu yhteistoimintamenetelmä keskusteluun, tiedon luomiseen ja siirtämiseen. Menetelmän prosessi on yksinkertainen. Lähtökohtana on jakautua pienryhmiin ja keskittyä joidenkin teemojen tai kysymysten ratkaisuun näissä ryhmissä. Prosessin edetessä ryhmän jäsenet vaihtavat pöydästä toiseen, jolloin uusi ryhmä pohtii aiempia tuotoksia ja ideoi niitä eteenpäin. Teemojen valinta on tärkeää. Jokaiselle teemalle nimetään oma pöytänsä, joita ryhmät kiertävät. Jokaiselle ryhmälle valitaan oma kirjuri, joka pysyy koko ajan samassa pöydässä. Ryhmien vaihtaessa pöytää, kirjuri kertoo uudelle ryhmälle aiemman seurueen ajatukset tiivistetysti. Kierroksia voidaan tehdä useita riippuen ryhmien koosta ja aiheesta. Pöydissä pohdittava kysymys tai näkökulma voi saman teeman alla vaihdella. Keskustelujen päätyttyä kirjurit esittelevät lopputuloksen kaikille osallistujille. (Innokylä 2019.)

Valitsin työskentelymenetelmäksi Learning cafén, koska siinä kaikki pääsevät työskentelemään kaikkien teemojen parissa, mutta menetelmä mahdollistaa myös yhteisen keskustelun ja toisten ajatusten täydentämisen. Menetelmä oli itselleni entuudestaan tuttu ja olen monessa tilanteessa aikaisemminkin kokenut sen hyväksi tavaksi saada kaikkien osallistujien näkemykset monipuolisesti esille. Joskus Learning café-menetelmässä tehdään vielä täydentäviä kierroksia

ja pöydän kirjuri esittelee lopputuloksen muille. Sotkuman päiväkodin työpajaillassa erillisiä kirjureita ei ollut, vaan kaikki ryhmissä saivat kirjoittaa. Tuotosten esittelyn ja loppuyhteenvedon tein illan lopuksi itse.

4.4 Opinnäytetyöpäiväkirja

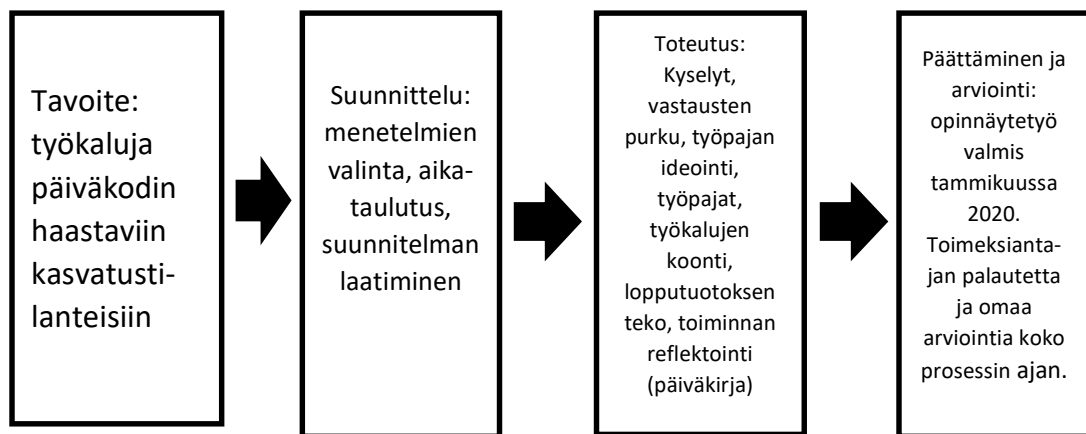
Tutkimuspäiväkirja on apuväline tutkimuksen edistämiseen ja seuraamiseen. Siihen kirjataan havaintoja, ideoita, mietteitä, kysymyksiä, suunnitelmia, suunnitelmien muutoksia, epävarmuuden aiheita, epäilyjä ja pelkoja, mutta myös tärkeimmät löydöt ja ilonaiheet. Olennaiset asiat ja ideat karkaavat helposti, jos niitä ei ole heti laitettu muistiin. Tutkimuspäiväkirja myös auttaa pysymään kiinni työntöössä ja kirjoittamisessa ja suunnittelemaan ajankäyttöä. Se muistuttaa valintojen ja ratkaisujen perusteluista, joita tarvitaan tutkielman lopullisessa muodossa. (Hirsjärvi ym. 2018, 45.)

Opinnäytetyöpäiväkirja kulki opinnäytetyöprosessin ajan matkassa mukana koko ajan. Päiväkirjaan kirjasin ajatuksia, kysymyksiä, havaintoja, onnistumisia ja epäonnistumisia ideointivaiheesta alkaen, ja hyödynsin sitä paljon raportin kirjoituksen aikana. Koin opinnäytetyöpäiväkirjan erityisen tärkeäksi prosessin kuvauksessa, sillä siitä oli helppo palata tarkistamaan asioita. Myös hylätyt ideat jäivät muistiin ja niitä pystyi peilaamaan tehtyihin ratkaisuihin. Päiväkirjasta oli paljon hyötyä myös pohdintavaiheessa, kun pitkin matkaa heränneitä ajatuksia, erilaisen vaihtoehtojen arviointia, onnistumisia ja epäonnistumisia oli koottu yhteen paikkaan.

5 Opinnäytetyön toteutus

5.1 Lineaarinen malli

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tehtävää kehittämistoimintaa voidaan kuvata lineaarisella mallilla (kuvio 1). Työskentelyssä edetään tavoitteen määrittelystä suunnitteluun, toteutukseen, prosessin päättämiseen ja lopuksi arviointiin (Salonen 2013, 15).

Kuvio1. Kehittämistyön eteneminen lineaarisen mallin mukaan (mukaillen Toikko & Rantanen 2009, 64).

Tavoitteen tulee olla selkeä ja rajattu, ja perustua tunnistettuun tarpeeseen. Suunnitteluvaiheeseen kuuluu aikataulun suunnittelu, menetelmien valinta sekä budjetin ja työsuunnitelman teko. Toteutusvaiheessa projekti saattaa muuttua, joten myös suunnitelmaa voi joutua tarkentamaan. Toteutusvaiheen aikana valmistuu suunnitelman mukaan tehty työ. Tässä vaiheessa varmistetaan myös työn hyödynnettävyys. Lineaarisessa mallissa projekti on suunniteltu ajallisesti niin, että sillä on selkeä päättymispiste. Päätösvaiheeseen kuuluu tuotoksen arviointi ja esittäminen. (Toikko & Rantanen 2009, 64–66.)

5.2 Ideointivaihe

Salonen (2013) kuvaa konstruktivistisen kehittämismallin vaihteita, mutta vaiheet ja niiden tehtävät ovat samat myös lineaarisessa mallissa. Ideointivaihe eli aloitusvaihe on kehittämisen alkuun paneva voima. Tässä vaiheessa ilmaistaan kehittämistarve, pohditaan alustaa kehittämistehtävää ja toimintaympäristöä, mukana olevia toimijoita sekä heidän osallistumistaan ja sitoutumistaan. (Salonen 2013, 17.)

Ideointivaihe alkoi opinnäytetyössäni siitä, kun kysyin Sotkuman päiväkodista olisiko heillä tarvetta toiminnalliselle opinnäytetyölle. Myöntävän vastauksen jälkeen kehittämistarve löytyi myös nopeasti, haastaviin kasvatustilanteisiin tarvittiin työkaluja. Päiväkodissa koettiin sosiaalis-emotionaalisten pulmien lisääntyneen ja varhaiskasvattajien kohtaavan työssään lasten kanssa yhä enemmän haastavia tilanteita. Mukaan työskentelyyn haluttiin ottaa koko päiväkodin henkilöstö.

Ideointia tehtiin sähköpostitse ja myös kasvokkain. Keskustelimme paljon siitä, että haastaviin kasvatustilanteisiin liittyä eri näkökulmia, joista jokainen olisi tärkeä. Yhtenä keskeisenä asiana nähtiin tunteet, joita varhaiskasvatuksen henkilöstö kohtaa näissä tilanteissa. Niinpä myös tunteet tulivat mukaan tarkasteluun. Jotta lopputuotos ei kuitenkaan pirstaloituisi liikaa, myös tunteiden käsittelyyn ja niistä eteenpäin pääsyyn koottiin keinoja, jotka tulivat osaksi tuotosta.

5.3 Suunnitteluvaihe

Suunnitteluvaihe on toiminnallisen opinnäytetyön tärkein vaihe. Suunnitteluvaiheessa hankkeesta kirjoitetaan kehittämissuunnitelma, opinnäytetyössä tätä kutsutaan opinnäytetyösuunnitelmaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä tavoitteet, ympäristö, vaiheet, toimijat, tutkimisen ja kehittämisen menetelmät, materiaalit ja aineistot, tiedonhankintamenetelmät sekä dokumentointitavat ja tuotettujen dokumenttien käsittely. Toimijat eivät vielä tässä vaiheessa yleensä voi suunnitella työskentelyn kaikkia asioita kuin osittain. Etukäteen voi olla vaikea sanoa mikä toimii ja mikä ei. Osatekijät tarkentuvat työskentelyn aikana, mutta on silti tärkeää, että työskentely on huolella suunniteltu. (Salonen 2013, 17.)

Suunnitteluvaiheessa työskentely oli hyvin itsenäistä, suunnitelman kirjoittamista aiemmin yhdessä ideoidun perusteella. Yksi keskeinen lähtökohta toiminnalliselle opinnäytetyölleni oli, että halusin osallistaa päiväkodin henkilökuntaa ja tehdä tuotoksesta aidosti heidän tarpeisiinsa sopivan. Suunnitteluvaiheessa käytin paljon aikaa sen pohtimiseen, millaisilla menetelmillä parhaiten saisin koko henkilöstön äänen kuuluviin. Pohdin erilaisia tiedonkeruumenetelmiä havainnoinnista haastatteluihin päätyen siihen, että tietoa henkilöstön kokemuksista ja ajatuksista kerätään yksinkertaisilla ja lyhyillä kyselylomakkeilla, josta jatketaan työpajatyöskentelyyn.

Suunnitteluvaiheessa kartutin myös opinnäytetyön tietoperustaa. Tietoperustan rajaaminen oli suhteellisen haasteellista, koska haastavia kasvatustilanteita voi tarkastella hyvin monesta eri näkökulmasta. Tietoperustassa ovat sosiaalis-emotionaaliset pulmat, lämmin vuorovaikutus ja positiivinen pedagogiikka.

5.4 Kysely päiväkodin henkilökunnalle

Toteutusvaihe on suunnitteluvaiheen jälkeen toiseksi tärkein vaihe. Se on yleensä myös prosessin pisin ja vaativin vaihe. Siinä realisoituvat kaikki hankkeen osatekijät: toimijat, menetelmät, materiaalit ja aineistot sekä dokumentointitavat. (Salonen 2013, 18.)

Opinnäytetyöprosessissani toteutusvaihe alkoi toukokuussa 2019, kun toimitin Sotkuman päiväkotiin kyselylomakkeen saatekirjeineen. (liitteet 1 ja 2.) Kyselylomakkeella halusin selvittää, millaiset tilanteet henkilökunta kokee työssään haastaviksi, mikä tekee tilanteesta haastavan ja miltä näissä tilanteissa tuntuu. Työkalujen kokoamiseksi oli myös tärkeätä tietää, millaista tukea henkilöstö tarvitsisi näihin tilanteisiin. Lisäksi kyselyssä oli kysymyksiä vuorovaikutuksesta. Henkilöstöltä kysyttiin, mitä lämmin vuorovaikutus heidän mielestään on ja mitkä ovat kolme tärkeintä asiaa lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksessa. Kyselylomakkeiden vienti sovittiin koko päiväkodin yhteisen palaverin ajalle, joten sain palaverissa kertoa opinnäytetyöstäni, sen tarkoituksesta sekä ohjeistaa ja kannustaa kyselyyn vastaamiseen.

Vastausaikaa kyselyyn oli puolitoista viikkoa ja tulostettuun kyselylomakkeeseen sai vastata anonyymisti. Myös sähköpostitse vastaaminen oli mahdollista, jos vastaajaa ei haitannut, että henkilöllisyys selviää. Kysely oli osoitettu kaikille Sotkuman päiväkodin kasvattajille, joita esiopetus mukaan lukien neljässä ryhmässä työskenteli tuolloin 13 henkilöä. Vastauksia kyselyyn tuli 11, joten vastausprosentti oli 85 %.

Kyselyvastausten perusteella keskeisiksi haastaviksi kasvatustilanteiksi Sotkuman päiväkodissa koettiin päivälepoaikat sekä uloslähtö ja muut siirtymätilanteet. Henkilöstö kertoi kohtaavansa haasteita myös rauhoittumista ja paikallaanoloa vaativissa tilanteissa tai kun lapsi ei kuuntele tai häneen ei saa kontaktia. Haastavaksi koettiin myös lapsen aggressiivinen käytös muita lapsia kohtaan, ison ryhmän ohjaaminen yksin sekä kiusaamistilanteet. Näistä haastaviksi koetuista tilanteista teki haastavia esimerkiksi se, että tilanne saattaa sitoa yhden aikuisen olemaan yhden lapsen kanssa koko ajan ja tähän liittyen suuret lapsiryhmät sekä käsi- ja silmäparien vähyys. Koettiin, että pitäisi olla yhtä aikaa kahdessa paikassa. Tilanteissa on haastavaa myös se, että muut lapset häiriintyvät ja hämmentyvät. Vastauksissa kuvataan, että lopulta tilannetta on pakko esimerkiksi siirtymissä edistää itkun kanssa, jos yhteistä säveltä ei löydy. Lapsi saattaa vain provosoitua aikuisen ohjeista tai kielloista. Haastavaksi koetaan tunne, että omat kasvatustekniikat eivät toimi eikä oikeaa tapaa toimia löydy.

Neuvottomuuden tunteen ohella haastavissa kasvatustilanteissa tunnetaan monia muita tunteita. Kyselyvastauksissa mainitaan toivottomuus, epäonnistumisen tunne, ärtymys, turhautuminen, tunne tilanteen ja ryhmän leviämisestä käsiin, osaamattomuus, epävarmuus, stressi, voimattomuus, riittämättömyys ja joskus jopa vihan tunteet. Yleisin vastaus on usealla eri tavalla ilmaistuna kuitenkin neuvottomuuden tunne eli mitä tehdä, kun mikään ei tunnu toimivan. Yhdessä tiiminkään kanssa mietityt toimintatavat eivät auta ja tilanne vie paljon huomiota ja aikaa myös muulta ryhmältä.

Yhteistyön ja tiimin tuen merkitys korostui vastauksissa kysymykseen, millaista tukea haastaviin kasvatustilanteisiin tarvittaisiin. Työkaverin apu ja tarvittaessa

aikuisen vaihto tilanteessa, mutta myös rauha hoitaa tilanne loppuun, tuli esille monessa vastauksessa. Kykyä lukea tilannetta ja lasta mutta myös työkaveria pidettiin tärkeänä. Valmiita yhdessä tiimin kanssa mietittyjä toimintamalleja ja toimintatapoja kaivattiin. Paitsi tiimikavereiden tukea, tilanteisiin kaivattiin koko työyhteisön ja esimiehen tukea. Tärkeänä pidettiin myös mahdollisuutta saada ulkopuolista apua, jos tilanne on niin haastava, ettei omin voimin pärjätä. Samoin peräänkuulutettiin avointa yhteistyötä muiden lasta tukevien tahojen kanssa. Muutamassa kyselyvastauksessa kaivattiin myös lisää tietoa ja koulutusta esimerkiksi sosiaalis-emotionaalisia haasteita omaavien lasten tai autismikirjo-lasten kanssa työskentelystä. Vastauksissa esitettiin myös, että kun haasteellisesti käyttäytyvät lapset ovat tiedossa, näiden ryhmiin kaivattaisiin lisää henkilöstöresursseja. Vastaukset tiivistyvät hyvin yhteen lauseeseen: ”kaipaen tunnetta, ettei tarvitse selvitä yksin.”.

Kyselylomakkeessa oli myös kysymys, mitä vastaajien mielestä on lämmin vuorovaikutus. Henkilöstön mielestä lämpimässä vuorovaikutuksessa korostuu luottamus aikuisen ja lapsen välillä, aito läsnäolo, kuuntelu ja pysähtyminen. Lämmin vuorovaikutus edellyttää pyrkimystä ymmärtää lasta ja asettumista lapsen asemaan, aitoa kiinnostusta, asioihin syvemmin tarttumista ja kiireettömyyttä. Lämmin vuorovaikutus on huumoria, syyliä, halauksia, lämpöä, hymyjä ja naurua. Aikuinen huomaa lapsen vahvuudet ja keskittyy positiivisiin asioihin. Haastavien hetkien jälkeen pyritään mukavaan yhdessäoloon. Lämmin vuorovaikutus ilmenee vastaajien mielestä tavassa puhua ja kohdata lapsi fyysisesti. Kehon kieli on yhteneväistä puheen kanssa eli myös ilmeet ja eleet kertovat läsnäolosta ja kiinnostuksesta. Lämpimässä vuorovaikutuksessa aikuinen tiedostaa, ettei lapsi ole tahallaan tai ilkeyttään hankala, vaan koska hänellä ei vielä ole olemassa toimintamalleja tilanteeseen.

Kyselylomakkeessa kysyttiin myös, mikä vastaajien mielestä edistäisi lämpimän vuorovaikutuksen toteutumista haastavissa kasvatustilanteissa. Vastaajien mielestä vuorovaikutuksen laatua paransi mahdollisuus viettää kahdenkeskistä aikaa lapsen kanssa, erillään muusta ryhmästä ja tietoisuus siitä, että tilannetta hoitaessa ei tarvitse samalla huolehtia muista lapsista. Tunteiden sanoittaminen, lap-

sen tunteminen ja ennakointi mainittiin monessa vastauksessa. Osittain vastaukset olivat samoja kuin edelliseen kysymykseen lämpimän vuorovaikutuksen sisällöstä. Jälkimmäisen kysymyksen vastauksissa kuitenkin korostui toisten kasvattajien tuki ja riittävä määrä. Myös avustajien rooli nähtiin tärkeäksi. Vastauksissa nousi esiin myös kasvattajasta itsestään johtuvia seikkoja. Aikuisen omat energiatasot voivat vaikuttaa vuorovaikutukseen ja vaikka kiire usein on aivan todellista ja johtuu ulkoisista tekijöistä, voi se joskus lähteä myös kasvattajasta itsestään.

Kyselylomakkeen viimeisessä kysymyksessä vastaajia pyydettiin nimeämään kolme asiaa, joita pitää erityisen tärkeänä varhaiskasvattajan ja lapsen vuorovaikutuksessa. Tärkeänä pidettiin empatiakykyä, että aikuinen yrittäisi ymmärtää, että lapsella on jokin syy käyttökseen. Kohtaamisessa tärkeää oli myös kiireettömyys, oma motivaatio, aito kiinnostus, yksilöllinen huomioiminen ja se, että lapsen kanssa ollessa keskittyisi vain lapseen, eikä tekisi muita asioita. Lapselle tulisi välittää turvallisuuden tunnetta, kohdella tasa-arvoisesti ja tarjota lämpöä ja syliä. Omien puheiden ja eleiden merkitystä pidettiin tärkeänä. Samoin nousi esiin se, että lapsen tunnetta ja toimintaa sanoitettaisiin. Lasta tulee arvostaa ja osoittaa, että lapsi on arvokas juuri sellaisena kuin on.

5.5 Learning café -ilta

Kyselyvastaukset saatuaani aloin koota vastausten perusteella työpajan aiheita. Learning café -työskentelyn teemoiksi tuli seitsemän haastavaksi koettua kasvatustilannetta, joihin pohdittiin työkaluja ja keinoja. Kahdeksas teema oli tunnetyöpaja, jossa mietittiin haastavissa tilanteissa heräävien tunteiden käsittelyä. Työpajailtaan osallistui 11 Sotkuman päiväkodin varhaiskasvattajaa.

Työpajatyöskentelyä varten 11 varhaiskasvattajaa jaettiin neljään 2–3 henkilön ryhmään. Työskentelypisteitä työpajassa oli neljä, joten teemat käytiin läpi kahdella kierroksella. Ensimmäisellä kierroksella pohdittiin teemoja 1–4 ja toisella 4–8. Kukin ryhmä työskenteli yhden aiheen parissa aluksi 10 minuuttia, mutta kierroksen edetessä aikaa lyhennettiin kahdeksaan ja kierrosten viimeisissä pöydissä kuuteen minuuttiin.

Kun kaikki ryhmät olivat käyneet kirjaamassa ajatuksiaan kaikkiin kahdeksaan paperiin, kävimme vielä yhdessä läpi työpajan antia. Esittelin osallistujille kaikkien teemojen tuotokset ja tässä vaiheessa oli myös mahdollista tehdä lisäyksiä, tarkennuksia tai kysymyksiä. Koin tuotosten purkamisen yhdessä todella hyödylliseksi, sillä syntynyt keskustelu laajensi ja selvensi papereihin kirjattuja asioita. Seuraavaksi esittelen learning café-työskentelyn tulokset.

5.5.1 Lepohetki

Yksi haastava kasvatustilanne, josta työpajaillassa keskusteltiin, oli levottomuus, metelöinti ja rauhattomuus lepohekellä. Rauhoittuminen on vaikeaa monille lapsille, vaikka lepo olisi tarpeen ja vähintäänkin pitäisi antaa muille mahdollisuus lepoon. Työkaluina rauhattomuuteen nousivat esiin tsemppitarroista tai muista palkinnoista sopiminen ja sääntöjen kertaaminen tarvittaessa kuvien avulla ennen lepohekelle siirtymistä. Tärkeänä pidettiin myös, että kasvattajan ei tarvitse jäädä yksin rauhoittamaan ja nukuttamaan, sillä useamman aikuisen läsnäolo mahdollistaa yksilöllisemmän huomioimisen ja yksittäisen lapsen luo jäämisen.

Hyvä keino on myös laittaa tarina kuulumaan cd-levyltä tai muualta valmiiksi luettuna, joten kaikki paikalla olevat aikuiset voivat keskittyä lapsiin. Lepohetkellä voidaan käyttää erilaisia apuvälineitä ajan hahmottamiseen, jotta myös lapsi saisi käsityksen, kuinka kauan lepohetki kestää. On hyvä myös mahdollisuuksien mukaan huomioida lapsi yksilönä lepohekten pituudessa, aina tämä ei tietenkään onnistu. Päivälevolle mentäessä voidaan ottaa jokin tehtävä tai toistuva rituaali, esimerkiksi arvoitus tai loru, joka kertoo lapselle siirtymästä. Kun lapset ovat jo sängyissä, yhteinen mielikuvamatka tai jokin muu rauhoittumisharjoitus voi olla hyvä keino virittäytyä lepohekkeen.

Kun lepohetki on jo alkanut ja lapsi käyttäytyy rauhattomasti kokeilemisen arvoisia keinoja ovat selkään piirtäminen (sillä edellytyksellä, että lapsi rauhoittuu), silittely, hyräily, laulu, vierihoido, pallohieronta ja painelutaktiikka, jossa tasaisella rytmillä painellaan läpi koko kehon edestakaisin, aina samasta kohdasta. Jos

käytettävissä on painopeitto, sitä kannattaa kokeilla. Satua lukiessa on hyvä eläytyä sopivasti, mutta ei liikaa. Samoin myös musiikki voi rauhoittaa. Aikuisen tulee olla tilanteessa rauhallinen, mutta jämäkkä ja määrätietoinen. Jos lapsella on mukana pehmolelu unikaverina ja tilanne menee leikkimiseksi, saatetaan unikaveri tai muut häiriötekijät joutua lempeästi poistamaan.

5.5.2 Siirtymätilanteet

Siirtymätilanteet ovat haastavia, kun lapset jumittavat, vastustavat tai eivät kuuntele annettuja ohjeita. Ennaltaehkäiseviksi keinoiksi näihin tilanteisiin nimettiin ennakointi ja esimerkiksi ajastimen asettaminen näyttämään, kuinka paljon leikkiaikaa on vielä jäljellä. Siirtymät on suunniteltava siinä missä kaikki muukin toiminta. Odottamista on hyvä harjoitella sopivasti, mutta turhaa odottelua kannattaa välttää. Siirtymätilanteissa tarvitaan riittävästi henkilöstöä ja lapset on hyvä jakaa siirtymissä pienempiin ryhmiin. Tärkeää on, että kun yhteisistä toimintamalleista on sovittu, kaikki toimitivat niiden mukaan.

Siirtymätilanteissa avuksi voidaan ottaa kilpailu. Kaikkiin tilanteisiin se ei sovi, koska se voi johtaa tönimiseen, ryntäilyyn ja riitoihin, mutta esimerkiksi pukemis-kilpailu aikuisen kanssa voi joskus olla toimiva keino uloslähtöön. Eteenpäin voidaan päästä myös leikin, musiikin ja huumorin avulla. Vaihtoehtoiset liikkumistavat (esim. hyppien vessaan) ja muut totutusta poikkeavat käytännöt voivat innostaa lasta toimintaan. Myös sujuvista siirtymätilanteista voidaan antaa tsemppitarjoja, ja muutenkin positiivinen ote ja tsemppaaminen ovat siirtymätilanteissakin tärkeitä.

5.5.3 Rauhoittumista ja paikallaanoloa vaativat tilanteet

Kun rauhoittuminen ja keskittyminen ruokailussa tai toimintatuokiolla ei onnistu, on aikuisen esimerkki tärkeä. Huomiota kannattaa kiinnittää omaan puhetyyliin ja aitoon läsnäoloon. Myös fyysisellä ympäristöllä voi olla vaikutusta, onko ympäristö rauhoittava vai levoton. On tärkeää mahdollistaa oma rauha jakamalla lapsiryhmä mahdollisuuksien mukaan pienempiin osiin. Rauhallisen ja keskittymistä

vaativan tekemisen lomassa on hyvä olla ”vauhtivartteja”, joilla päästään liikkumaan ja purkamaan energiaa, mutta myös rauhoitusaktiviteetit ja harjoitukset voivat auttaa. Lapsen ikä- ja taitotason kannattaa huomioida siinä, kuinka kauan paikallaanoloa ja aktiivista osallistumista vaaditaan. Myös aikuiselta tarvitaan joustoa.

Rauhoittumiseen voi kokeilla erilaisia apuvälineitä, esimerkiksi laittaa nystyrätyyny istuimelle tai tarjota käsille jotain tekemistä. Erilaisia tapoja on hyvä kokeilla ja lasta havainnoida ja kuunnella, että löytyisi lapselle ominainen tapa rauhoittua. Joskus syli voi rauhoittaa. Huomion kääntäminen negatiivisesta käytöksestä positiiviseen ja tilanteen sanoittaminen ovat keinoja vaikuttaa siihen, miten lapsi koee tilanteen.

5.5.4 Lapsen aggressiivinen käytös muita lapsia kohtaan

Lapsen aggressiivisen käytöksen ennaltaehkäisyyn hyvinä keinoina pidettiin ryhmäytymistä ja tunnetaitojen harjoittelua. Aikuisen läsnäolon koettiin myös ehkäisevän aggressiivista käytöstä. Tiedonsiirto ryhmissä ja ryhmien välillä on tärkeää, koska joskus esimerkiksi haastava tilanne kotona voi vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen. Tämä aihe puhutti purkukeskustelussa paljon. Keskustelua käytiin siitä, kuinka paljon esimerkiksi kaikkien iltavuorolaisten ryhmästä riippumatta tulisi tietää lapsen asioista, että kaikki tarpeellinen tieto olisi jaettu, mutta turhalta tiedon levittelyltä välttyttäisiin. Ennakoinnin kannalta pidettiin kuitenkin tärkeänä, että mahdollisesti aggressiivisuutta aiheuttavista tekijöistä tietäisivät kaikki, jotka lapsen kanssa työskentelevät. Samoin uuden lapsen tullessa ryhmään, olisi hyvä tietää, jos taustalla on aggressiivista käytöstä.

Tärkeintä tilanteessa on väliin meneminen ja tilanteen purku. Käytökseen on puuttava. Purkutilanteessa aggressiivista käytöstä ja sen syitä kannattaa sanoittaa lapselle. Myös tässä tilanteessa on hyvä muistaa positiivinen pedagogiikka ja huomioida lapsen vahvuudet. Kun lapsi käyttäytyy aggressiivisesti, aikuisten yhteiset käytänteet ja tavat toimia selkeyttävät tilannetta lapsen kannalta ja herättävät luottamusta.

5.5.5 Lapsi ei kuuntele tai puhu, häneen ei saa kontaktia

Jos lapseen ei saa kontaktia, ensiksi kannattaa selvittää miksi lapsi toimii niin kuin toimii. Lapsen mielenkiinnon kohteiden selvittäminen esimerkiksi havainnoimalla kannattaa, koska kiinnostavat asiat saattavat motivoida lasta kuuntelemaan tai ottamaan osaa keskusteluun. Vaikka lapsi ei puhuisi isossa ryhmässä, saattaa vuorovaikutus yhden aikuisen tai yhden lapsen kanssa olla aivan erilaista, joten mahdollisuuksia tähän on hyvä järjestää. Lapsen luottamuksen saavuttaminen ja turvallisuuden tunteen luominen on tärkeää.

Puhumattomuudesta ei pidä tehdä liian isoa numeroa. Kärsivällisyys ja ajan antaminen ovat tärkeitä. Jos lapsi ei kuuntele, kosketus, kuvat tai merkkiäänen käyttäminen voi auttaa. Ennen varsinaista asiaa voi jutella aiheen vierestä niitä näitä lapsen huomion saamiseksi. Myös näissä tilanteissa tiimin tuki on tärkeää, avun pyytäminen kannattaa. Joskus joku aikuinen voi saada toimivan yhteyden lapseen paljon ennen muita.

5.5.6 Iso ryhmä, jossa monta tuettavaa

Tilanteessa, jossa toimitaan ison lapsiryhmän kanssa mahdollisesti ainoana aikuisena, toiminnan huolellinen suunnittelu on erityisen tärkeää. Suunnitelmista on kuitenkin oltava valmis myös joustamaan. Mahdolliset haasteet on hyvä ennakoida. Omien voimavarojen tunnistaminen ja oman rajallisuuden myöntäminen auttaa. Ryhmien välinen yhteistyö ja tilannetaju on ihanteellista, kun myös toisen ryhmän tilannetta osataan lukea ja tulla mahdollisuuksien mukaan auttamaan, jos omassa ryhmässä on lapsimäärään nähden enemmän resursseja. Apua kannattaa myös pyytää rohkeasti.

Tilanteissa, joissa on paljon lapsia ja vain yksi aikuinen, olisi hyvä keksiä mieluista toimintaa kaikille. Lasten toiveita kannattaa kuunnella. Myös yksi aikuinen voi jakaa leikkejä eri tiloihin, kunhan kaikki leikkijät pysyvät valvonnan alla. Kyky priorisoida asioita on tärkeää, jos yhtä aikaa tapahtuu paljon. On tärkeää pysyä rauhallisena ja muistuttaa itseään siitä, että tilanne on ohimenevä.

5.5.7 Kiusaamistilanteet

Kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tärkeää havainnointi ja ennakointi. Jo aivan pienillekin on hyvä asettaa rajat ja tehdä selväksi, mikä on kiusaamista. Rajojen asettamisessa kannattaa olla johdonmukainen. Tunnetaitojen kehittämisellä ja lasten tasavertaisella kohtelulla on tärkeä rooli kiusaamisen ehkäisyssä. Lapsen tunteminen ja taustatiedot korostuivat tässäkin teemassa, kuten myös ryhmien välinen tiedonkulku. On tärkeää, että kaikki aikuiset osaavat esimerkiksi pihalla seurata ja puuttua, jos kiusaamista ilmenee. Tieto kiusaamistilanteista on muistettava välittää lapsen oman ryhmän aikuisille, jos heitä ei ole esimerkiksi iltavuorossa paikalla. Positiivista pedagogiikkaa ja yhteisiä käytäntöjä peräänkuulutettiin lääkkeeksi myös kiusaamistilanteisiin.

Kiusaamiseen on puututtava pikaisesti ja rohkeasti, eikä puuttuminen saa olla ryhmäsidonnaista. Tilanteen selvittelyssä lapselle voi sanoittaa oikean ja väärän ja käyttää apuna tunnekortteja. MiniVerso -vertaissovittelu on nykyisin paljon käytetty toimintamalli, jossa lapsia autetaan itse löytämään ratkaisut ristiriitaansa. Lähtökohtana on ajatus, että lapset ovat itse tilanteensa asiantuntijoita ja riitansa omistajia. Tilanne on tärkeä viedä loppuun ja sopia aidosti. Se, että pyydetään anteeksi, ei välttämättä riitä. Myös kiusaamistilanteiden ratkaisemisessa kannattaa hyödyntää aikuisen ja lapsen välinen kemia, joku aikuinen voi saada tilanteen purettua, vaikka joku toinen ei saisikaan.

5.5.8 Tunnetyöpaja: haastavassa tilanteessa heräävien negatiivisten tunteiden käsittely

Haastavissa kasvatustilanteissa herää monenlaisia tunteita. Työpajatyöskentelyn kahdeksas teema olikin pohtia, miten näitä tunteita käsitellään ja miten niistä päästään yli. Lähtökohtana oli, että kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja ja niitä aivan varmasti jokaisella herää. Tunteiden käsittely on kuitenkin tärkeää työssäjaksamisen kannalta.

Toivottomuuden ja turhautumisen tunteet, kun mitkään konstit eivät toimi, olivat monille tuttuja. Lääkkeeksi tähän tunteeseen mainittiin armollisuus itseä kohtaan.

Avun pyytäminen, mutta myös avun tarjoaminen nähtiin tärkeänä. Epäonnistuminen ja osaamattomuus tulivat myös useamman kerran mainituksi kyselyvastauksissa. Näitä tunteita käsitellään työkaverin kanssa juttelemalla. Auttaa, kun kuulee, että muillakin on näitä tunteita, mutta toisaalta samalla voi saada hyviä vinkkejä.

Neuvottomuuden tunnetta, kun ei tiedä miten toimia ja mikä auttaisi, puretaan kysymällä neuvoa ja apua. Lapsen perheen kanssa keskustelu voi auttaa. On tärkeä tietää, miten lapsi toimii tai asiat sujuvat kotona, ja samalla voi saada hyviä vinkkejä varhaiskasvatuksessakin testattavaksi. Toisaalta keskustelussa voi selvittää, että haastavan käytöksen juuret ovatkin kotona, ja tällöin varhaiskasvattajalta saatetaankin kaivata tukea. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa keskustelun koetaan myös auttavan, kun omat keinot ja osaaminen eivät riitä.

Riittämättömyyden tunne herää, kun ryhmässä on monta muutakin lasta, jotka kaipaavat apua ja tukea, mutta aikuisen aika menee yhden lapsen kanssa. Tätä tunnetta käsitellään priorisoimalla asiat tärkeysjärjestykseen. Yhden asian hoitaminen kerrallaan riittää. Tiimin tuki ja tietoisuus siitä, että muut kyllä pärjäävät, on tärkeää.

Haastavissa tilanteissa koetaan myös voimattomuutta ja tunnetta, että ei ole enää mitään annettavaa. Tämän tunteen käsittelyssä tärkeäksi nähtiin aito palautuminen, jota ei välttämättä tapahdu illalla tai viikonloppuna. Joskus se voi vaatia pitemmän loman, joskus henkisen irtioton. Myös arjessa palautuminen mainittiin tärkeäksi, sillä aina loma tai irtiotto ei ole mahdollinen. Työn ja vapaa-ajan erottaminen on erityisen tärkeää, kun tunnetaan voimattomuutta.

Myös raivon ja vihan tunteet ovat mahdollisia, kun tilanne on haastava. Keinoiksi tämän tunteen käsittelyyn nähtiin tilanteesta poistuminen. On hyvä tietää, mikä auttaa juuri minua rauhoittumaan ja löytää omat rauhoittumiskeinot. Tunteiden kirjaaminen ja vahvojenkin tunteiden hyväksyminen on tärkeää. Vahvoja tunteita kohdatessa on erityisen tärkeää huolehtia omasta jaksamisesta ja tarvittaessa ottaa yhteyttä työterveyshuoltoon.

Lääkkeeksi kaikkiin negatiivisiin tunteisiin nostettiin fyysinen rauhoittuminen, johon keino voi olla hengitys tai muu itselle luonteva tapa. Haastavalla hetkellä kannattaa muistuttaa itseään aiemmista onnistumisista. On tärkeää, ettei lapsen käytöstä ota henkilökohtaisesti. Esimiehen tuki auttaa pääsemään tunteista yli ja esimerkiksi kehityskeskustelut ovat hyvä paikka puhua niistä. Tunteiden läpikäyminen jollakin tavalla sopivassa tilanteessa on hyvin tärkeää.

5.6 Prosessin päättäminen ja arviointi

Kun learning café -ilta kesäkuun alussa oli pidetty, aloin koostaa työpajan tuotoksista, kahdeksasta isosta paperiarkista, työkalupakkia haastaviin kasvatustilanteisiin. Alkukesän mittaan kirjoitin tulokset puhtaaksi, jäsentelin ja jaottelin niitä muotoon, joka voisi olla toimiva myös lopullisessa tuotoksessa. Tämän jälkeen alkoi työkalun kokoaminen.

Työpajaillan tuotoksia tarkastellessa huomasin, että oikeastaan keinot jakautuivat ennaltaehkäiseviin toimintatapoihin ja työkaluihin, joita käytetään, kun tilanne on jo päällä. Havainto oli mielenkiintoinen, sillä työpajatyöskentelylle annettu päätehtävä oli miettiä toimintatapoja erilaisiin haastaviin tilanteisiin. Jokaisessa teemassa pohdinta kuitenkin laajeni koskemaan myös sitä, miten tilanteita voitaisiin välttää ja mitä asioita ennakoida. Tuntui siis luonnolliselta ottaa jaottelu ennaltaehkäiseviin ja itse tilanteessa käytettäviin keinoihin käyttöön myös lopputuotoksessa.

Kun prosessin tuotos oli sisällöltään valmis, mutta visuaalisesti vielä hiomaton, lähetin sen ensimmäisen kerran toimeksiantajalle ja pyysin palautetta. Tuotos oli käsitelty varhaiskasvatuksen opettajien tiimissä ja sain siitä positiivista palautetta. Palautteen mukana oli joitain lisäysehdotuksia, lähinnä sellaisia keinoja ja toimintatapoja haastaviin kasvatustilanteisiin, joita ei työpajatyöskentelyssä ollut nousnut esiin tai joitain sanamuotoja. Otin nämä ehdotukset huomioon ja lisäsin tai korjasin työkalupakkiin. Kaiken kaikkiaan tuotos arvioitiin hyväksi ja hyödylliseksi.

5.7 Tuotoksen esittely

Tuotoksen laatimisessa käytin siis työpajatyöskentelyn tulosten pohjalta syntynyttä kahtiajakoa ennaltaehkäiseviin ja itse tilanteessa käytettäviin keinoihin. Keinokokoelmaan tuli työpajatyöskentelystä paljon aivan konkreettisia tapoja toimia ja välineitä, joita käyttää. Paljon tuli myös hyviä toimintaperiaatteita, muistettavia asioita ja seikkoja, joita olisi hyvä ottaa huomioon. Työskentelystä ja esiin tulleista asioista välittyi se, että asioita on todella pohdittu, ne koetaan tärkeiksi ja niistä on kokemusta.

Jokaisesta kahdeksasta teemasta on tehty vähintään kolme A5-kokoista korttia. Yhteensä kortteja on kansi, sisällysluettelo ja alustus mukaan lukien kolmekymmentäkaksi. Kortit on kestävyuden vuoksi laminoitu. Jokaisen teeman ensimmäisessä kortissa on otsikko ja kuhunkin haastavaan tilanteeseen liittyviä kuvia. Kuvia voidaan katsoa yhdessä lasten kanssa ja pohtia esimerkiksi, mitä kuvassa tapahtuu, miksi se kuvaa kyseistä tilannetta ja mitä ajatuksia kuva herättää. Kuvat on otettu Papunetistä. Papunet on verkkosivusto, joka tarjoaa muun muassa kuvia selkeään ja saavutettavaan viestintään.

Työkaluja ja toimintatapoja on jokaisesta haastavasta kasvatustilanteesta koottu vähintään kahteen korttiin. Ensiksi käydään läpi ennaltaehkäiseviä keinoja ja huomioitavia asioita, sitten vinkkejä toimintaan itse tilanteessa. Viimeisissä kortteissa tarkastellaan erilaisia negatiivisiksi koettuja tunteita ja keinoja niiden käsittelyyn. Jokaisen aiheen korteilla on oma väriteemansa, jolloin niiden löytäminen on helpompaa.

Esimerkiksi haastavien siirtymätilanteiden osalta ensimmäisessä kortissa on toimintakuvia, joista voidaan lasten kanssa katsoa, mitä tilanteessa tulisi tehdä. Toisessa kortissa mainitaan muun muassa siirtymien suunnittelun tärkeys ja henkilöstön riittävyys. Kolmannessa kortissa esiin nostetaan muun muassa laulut, lorut, pelit ja vaihtoehtoiset liikkumismuodot. (Liite 3.)

6 Johtopäätökset

Opinnäytetyöprosessin lähtökohtana oli kokemus haastavien kasvatustilanteiden lisääntymisestä. Myös sosiaalis-emotionaalisten haasteiden koetaan lisääntyneen. Liisa Ahonen (2017a) toteaa, että tutkimusten mukaan varhaiskasvattajilla on kyllä runsaasti tietoa lasten sosiaalis-emotionaalisesta kehityksestä, mutta tiedon soveltaminen käytännössä on hankalaa. Varhaiskasvattajat kokevat tarvitsevänsä enemmän konkreettista ohjausta ja käytännön tukea sosiaalis-emotionaalista tukea tarvitsevien lasten kanssa työskentelyyn. (Ahonen 2017a, 22.) Tämä oli tilanne myös toimeksiantajapäiväkodissa.

Ennen opinnäytetyöprosessin alkua minulle kerrottiin, ettei haastaviin kasvatustilanteisiin oikein ole konkreettisia keinoja ja tilanteet kuormittavat henkilöstöä sekä herättävät monenlaisia tunteita. Pidettiin tärkeänä, että haastaviin kasvatustilanteisiin olisi olemassa konkreettinen työkalupakki, josta hyvät toimintamallit olisivat kaikkien löydettävissä. Lähtökohtana oli myös ajatus, että sillä, millaista lapsen ja aikuisen vuorovaikutus tilanteessa on, on vaikutusta tilanteen rakentumiseen. Tämän vuoksi huomiota kiinnitettiin myös vuorovaikutuksen käytäntöihin ja etenkin lämpimään vuorovaikutukseen.

Päiväkodin henkilöstölle tehty kysely osoitti, että haastavat kasvatustilanteet ovat arkipäivää toimeksiantajapäiväkodissa. Liisa Ahonen (2017a, 28) kuvaa, että haastavana käyttäytymisenä pidetään aggressiivista ja uhmakasta käytöstä, ylivilkkautta ja tarkkaamattomuutta, voimakkaita tunteenpurkauksia, mutta toisaalta myös voimakkaasti vetäytyvää käytöstä. Myös toimeksiantajapäiväkodista saatujen tulosten perusteella haastaviksi koetaan hyvin monenlaisia tilanteita, ja tekijät, jotka tekevät tilanteesta haastavan olivat myös moninaiset.

Tuloksista ilmenee, että haastavan kasvatustilanteesta voi tehdä esimerkiksi se, kun tuntuu, ettei mikään konsti toimi, ei tiedä miten toimia tai asiassa ei päästä ollenkaan eteenpäin. Tilanteissa koetaan myös riittämättömyyttä: haastava tilanne yhden lapsen kanssa vie usein yhden aikuisen ihan kokonaan, vaikka oikeastaan pitäisi huomioida monta muutakin lasta. Tilanteen syntymiseen saattavat vaikuttaa myös monet tilanteen ulkopuoliset tekijät, esimerkiksi nälkäinen tai väsynyt ryhmä, pitkät päivät tai kiire.

Työpajatyöskentelyn perusteella voi todeta, että suunnittelu ja ennakointi nousivat esiin lähes kaikkien haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyssä. Samoin korostuu se, että aikuisten yhtenäisiä toimintatapoja ja ryhmien välistä yhteistyötä sekä tiedonsiirron että avun tarjoamisen suhteen pidettiin tärkeänä. Vuorovaikutuksen näkökulmasta sekä tilanteen ennaltaehkäisyssä että ratkaisussa nousevat odotetusti esiin aito läsnäolo ja kuuntelu sekä muut lämpimän vuorovaikutuksen elementit.

Liisa Ahonen (2017a) korostaa, ettei lapsi käyttäydy tahallaan huonosti tai haastavasti, vaan taustalla vaikuttavat sosiaalis-emotionaaliset valmiudet. Kyky säädellä käyttäytymistään, tunteitaan ja kognitioitaan kehittyy hyvin yksilöllisesti ja on yhteydessä aivojen kehitykseen. Vasta kun lapsi oppii säätelemään omaa toimintaansa, hän oppii huomioimaan toimintansa vaikutukset ympäristöön. Tämän nostivat esiin myös Sotkuman päiväkodin varhaiskasvattajat. Heidän mielestään hyvään vuorovaikutukseen kuului, että aikuinen muistaa, ettei lapsi käyttäydy haastavasti tarkoituksella, vaan koska hänellä ei vielä ole omaksunut muita toimintamalleja tilanteeseen.

Positiivinen pedagogiikka ja hyvän huomaaminen nousivat työpajatyöskentelyssä esiin useiden haastavien kasvatustilanteiden yhteydessä. Tilanteessa, jossa on ollut negatiivista käytöstä, kannattaa esiin nostaa myös hyvin sujuneita asioita. Hyvä poikii hyvää. Se, mihin ryhmässä kiinnitetään huomiota, lisääntyy nopeasti. Lapset, jotka saavat lämmintä positiivista palautetta toiminnastaan, pyrkivät korostaan myönteisiä piirteitä käyttäytymisessään. Positiivinen palaute ei yksistään yhtäkkiä opeta lasta säätelemään toimintojaan, mutta ruokkii motivaatiota harjoitella näitä taitoja. (Ahonen 2017a, 204.)

Haastavissa kasvatustilanteissa tunnettiin monia negatiiviseksi koettuja tunteita. Varhaiskasvattajat kokivat muun muassa neuvottomuutta, turhautumista, voimattomuutta, riittämättömyyttä ja joskus jopa vihan tunteita. Opinnäytetyössä haettiin keinoja haastavien tunteiden käsittelyyn. Tärkeänä pidettiin tuntemusten jakamista työkavereiden kanssa. Puhuminen itsessään helpottaa, mutta samalla myös todennäköisesti kuulee muilla olevan samanlaisia kokemuksia. Ylipäänsä

tunteiden purkaminen ja käsittely jollakin tavalla nähtiin tärkeäksi. Varhaiskasvat-tajat mainitsivat, että on hyvä etsiä ja tiedostaa itselleen sopivimmat tavat rauhoittua ja palautua. Keskusteluissa ja jo opinnäytetyön lähtökohdissa, nousi esiin myös armollisuus itseä kohtaan. On inhimillistä tuntea myös negatiivisia tunteita, mutta lasten reaktioita ei pidä ottaa henkilökohtaisesti. Samaa korostavat Hurme ja Kyllönen (2014, 124) kirjoittaessaan ammattiroolisuo-dattimesta, jonka läpi henkilökohtaiseen minään kannattaa päästää vain se osa negatiivisesta vuorovaiku-tuksesta, jota voi käyttää rakentavana kritiikkinä.

7 Pohdinta

7.1 Toteutuksen ja menetelmien tarkastelu

Prosessin alkuvaiheessa pohdin, että haastavien kasvatustilanteiden havainnointi olisi ollut mielenkiintoista ja hedelmällistä, mutta menetelmän suhteen nousi esiin monia ongelmia. Lupakäytäntöihin liittyvät asiat olisivat toki olleet hoidettavissa, mutta heräsi kysymys, antaisiko tällainen havainnointi kuitenkaan täysin luotettavaa tietoa. Olisi aivan ymmärrettävää, jos varhaiskasvattaja ei toimi tilanteessa aivan luontevasti ja tyypillisellä tavallaan, kun tietää itseään havainnoitavan. Niinpä luovuin havainnointiajatuksista.

Toteutusvaiheen ensimmäiseksi menetelmäksi tuli siis kyselylomake. Päiväkotiin henkilökohtaisesti toimittamallani kyselylomakkeella halusin saada tietoa siitä, millaiset tilanteet varhaiskasvattajat kokevat haastaviksi, mikä tekee tilanteista haastavan ja millaisia tunteita näissä tilanteissa koetaan. Koska vuorovaikutuksen näkökulma oli aiheen kannalta keskeinen, kysyin myös, millaista kasvattajien mielestä on lämmin vuorovaikutus ja mikä yleensäkin on tärkeää varhaiskasvat-tajan ja lapsen vuorovaikutuksessa. Vastausprosentti kyselylomakkeeseen oli korkea, joten päättelen, että kysely oli helposti lähestyttävä tapa kertoa kokemuk-siaan ja näkemyksiään. Varmasti tämä johtui osaltaan siitä, että paperimuotoi-seen kyselyyn sai vastata itselle parhaiten sopivalla hetkellä ja anonyymisti. Ky-symysten muotoilu onnistui myös mielestäni hyvin, sain kyselyllä sellaista tietoa, jota tarvitsin.

Käytin kyselylomakkeen vastauksia Learning café -työskentelyn suunnitteluun. Työpajan aiheet hahmottuivat kyselyvastauksista hyvin: erilaisia haastaviksi koettuja kasvatustilanteita ja niissä koettuja tunteita. Työpajatyöskentelyn tavoitteena oli yhdessä pohtia ja koota keinoja haastaviin kasvatustilanteisiin. Toimeksiantajapäiväkodissa kaivattiin etenkin konkreettisia työkaluja ja toiveena oli prosessin tuloksena syntyvä selkeä ja helppokäyttöinen keinovalikoima. Kävi kuitenkin niin, että learning café -illassa puheeksi tuli ja ylös kirjattiin yhtä lailla myös toimintaperiaatteita ja asioita, joita tilanteissa ja ennen tilanteita tulisi huomioida. Ensin pohdin, olisiko työpajaohjeistusta pitänyt täsmentää enemmän, jotta keskustelu olisi pysynyt vain keinoissa, joita käyttää haastavassa tilanteessa. Tulin kuitenkin siihen tulokseen, että yhtä lailla on tärkeää kiinnittää huomiota tilanteiden ennaltaehkäisyyn ja isompiin toimintalinjoihin. Tuotoksessa tämä näyttäytyy kahtiajakona ennaltaehkäiseviin ja itse tilanteessa hyödynnettäviin ja huomioitavaan asioihin.

Kaiken kaikkiaan learning café -menetelmä oli mielestäni onnistunut valinta. Työpajailtaan osallistuivat kahta lukuun ottamatta kaikki toimeksiantajapäiväkodin varhaiskasvattajat, joten asioita pohdittiin lähestulkoon niin monesta näkökulmasta kuin yhden pienehkön päiväkodin henkilöstön voimin on mahdollista. Myös tulosten läpikäyminen yhdessä työpajan päätyttyä oli hedelmällistä, koska kaikkien yhteisessä keskustelussa joihinkin kohtiin tuli vielä täydennystä ja selvennyksiä.

Koen, että kyselyllä ja työpajatyöskentelyllä saamani tiedon määrä oli riittävä opinnäytetyön laajuuteen ja käytettävissä oleviin resursseihin nähden. Muilla menetelmillä olisi voinut saada toisenlaista tietoa, mutta tämän opinnäytetyön tavoitteen ja tehtävän kannalta nämä menetelmät olivat mielestäni riittävät ja hyvät. Aihe tuntui prosessin alusta loppuun merkitykselliseltä, ja samaa viestivät myös toimeksiantajapäiväkodin henkilöstön innokkuus osallistua ja hyvät vastaus- ja osallistumisprosentit. Lopputuotoksen ohella ajattelen merkitystä olevan myös sillä, että varhaiskasvattajat pääsivät yhdessä ja erikseen pohtimaan haastavia kasvatustilanteita. Itsekin varhaiskasvatuksessa työskentelevänä tiedän, että tällaiset tilanteet ovat läsnä lähes jokaisessa työpäivässä ja usein niistä pikaisesti

mainitaan, jos ehditään, myös työkaverille, mutta se, että yhdessä ehdittäisiin pohtia keinoja, saati sitten tilanteissa herääviä tunteita, on usein mahdotonta.

7.2 Eettiset kysymykset

Ensimmäinen opinnäytetyöprosessissa kohtaamani eettinen kysymys, jota pohdin, oli oma asemani opinnäytetyön tekijänä ja kehittäjänä. Opinnäytetyöprosessin alkuvaiheissa työskentelin vielä toimeksiantajapäiväkodissa. Tein sijaisuuksia tarpeen mukaan, joten vakituiseen henkilöstöön en kuulunut, mutta kuitenkin minulla oli kokemusta ja näkemystä samoista tilanteista, joista varhaiskasvattajat keskustelivat. Pohdin, miten pidän omat kokemukset ja ajatukset erillään opinnäytetyön tuloksista ja miten jyrkästi tämä on tarpeellista. Myös opinnäytetyön ohjauksessa kannustettiin pohtimaan omaa asemaa ja huomioimaan mahdolliset riskit esimerkiksi arvioinnin ja toteutuksen suhteen. Toiminnalliseen osuuteen siirryttäessä työni toimeksiantajapäiväkodissa oli kuitenkin jo päättynyt ja loppujen lopuksi minun oli helppo suhtautua objektiivisesti saamaani tietoon.

Jo tutkimusaiheen valinta on eettinen ratkaisu. Asiaa pohditaan siitä näkökulmasta, valitaanko muodinmukainen aihe, onko aihe helppo toteuttaa, onko se merkitykseltään tärkeä ja miten aiheen yhteiskunnallinen merkittävyys yleensäkin huomioidaan. (Hirsjärvi ym. 2018, 24–25.) Haastavat kasvatustilanteet ovat aiheena ajankohtainen ja esimerkiksi aggressiivisesti käyttäytyvät lapset ovat olleet julkisuudessa esillä viime aikoina (esim. A-studio 22.1.2020).

Pohdin aiheen eettisyyttä myös sen arkuuden näkökulmasta. Etenkin haastavien kasvatustilanteiden herättämät negatiiviset tunteet olisivat saattaneet olla arka aihe, josta ei haluta puhua. Aihetta on tutkittu jonkin verran jo aiemmin (esim. Oulasmaa ja Riihonen 2013), mutta silti se on edelleen jonkin verran vaiettu ja vaikea teema. Vaikka esimerkiksi toimeksiantajapäiväkodin yhteyshenkilö oli hyvin avoin ja nimenomaan itse toivoi myös tunteet sisällytettävän mukaan työskentelyyn, ei negatiivista tunteista puhuminen välttämättä vieläkään ole kaikille helppoa. Siksi oli hyvä, että negatiiviset tunteet sai ensin nostaa esiin anonymisti kyselyn kautta ja kasvokkain niistä keskusteltiin vasta työpajatyöskentelyssä,

jossa kaikki pohtivat kaikkia tunteita, eikä mistään käynyt ilmi, mitä tunteita kukin oli maininnut kyselyssä. Toisaalta tämän aihepiirin käsittelyssä saattoi olla hyväksi, että olin jo entuudestaan tuttu.

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu, että tutkimuksessa kunnioitetaan ihmisarvoa antamalla jokaisen itse päättää, osallistuuko tutkimukseen. Tämä edellyttää henkilön perehdyttämistä kaikkiin tärkeisiin näkökohtiin siitä, mitä tulee tapahtumaan tai saattaa tapahtua. Henkilön tulee myös olla kykenevä ymmärtämään saamansa informaatio. (Hirsjärvi ym. 2018, 25.) Pyysin tutkimusluvan (liite 4) Polvijärven kunnalta ja sen kautta sain luvan tehdä opinnäytetyöni Sotkuman päiväkodissa ja osallistaa henkilökuntaa työn toteutukseen. Ennen toteutusvaiheen alkua kävin koko päiväkodin henkilöstön yhteisessä palaverissa kertomassa opinnäytetyöni aiheesta, toteutuksesta ja saamani tiedon käsittelystä. Näin osallistujat saivat tarvittavan informaation.

7.3 Luotettavuuden arviointi

Vaikka laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita, voidaan apuna käyttää muistilistaa, jonka kautta tutkimusta voi arvioida. On hyvä pohtia tarkasti tutkimuksen kohdetta ja tarkoitusta, mitä olet pohtimassa ja miksi. On tiedostettava omat sitoumuksensa tutkijana: omat ennakko-oletukset, tutkimuksen tärkeys itselle sekä omien ajatusten mahdollinen muuttuminen. Aineiston keruuseen liittyvät valinnat ovat myös luotettavuuteen liittyviä valintoja, samoin kuin tutkimuksen tiedonantajien valinta, johon liittyy myös anonymiteetin säilymisestä huolehtiminen. Tutkimuksen kesto ja aineiston analyysiin liittyvät ratkaisut ja niistä kertominen ovat myös luotettavuuteen liittyviä asioita. Tutkimuksen luotettavuuteen kuuluu sen arvioiminen, miksi tutkimus on eettisesti korkeatasoinen ja tutkimusraportti luotettava. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 140–141.)

Tutkimuksen laadun arviointiin liittyvät myös reliabiliteetti ja validiteetti. Reliaabelius tarkoittaa tulosten toistettavuutta eli sitä, että tulokset eivät ole sattumanvaraisia. Jos esimerkiksi samaa henkilöä tutkitaan eri tutkimuskerroilla ja saadaan sama tulos, voidaan tuloksia pitää reliaabeleina. Validius puolestaan tarkoittaa

valitun tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Käsitteet liitetään usein kvantitatiiviseen tutkimukseen eikä niitä kvalitatiivisen tutkimuksen yhteydessä välttämättä haluta käyttää. (Hirsjärvi ym. 2018, 231.)

Tähän toiminnalliseen opinnäytetyöhön reliabiliteetin ja validiteetin käsitteitä voi laadun arvioinnissa mielestäni kuitenkin soveltaa. Reliabiliteetin tässä opinnäytetyössä takaa se, että työpajan aiheet tulivat varhaiskasvattajilta itseltään ja samoja teemoja päästiin purkamaan työskentelyssä. Aiheen käsittely toistui, mutta teemat ja osallistujien julkituomat kokemukset pysyivät samoina.

Validiteetti puolestaan ilmenee siten, että valituilla tiedonhankintamenetelmillä (kyselylomake ja learning café) sain riittävästi oikeanlaista tietoa.

7.4 Jatkotutkimus ja -kehitys

Opinnäytetyössä ilmeni, että toimeksiantajapäiväkodissa, aivan kuten varhaiskasvatuksessa yleisemminkin, koetaan monenlaisia haastavia kasvatustilanteita, joihin ei aina löydy toimintatapoja ja konsteja. Näissä tilanteissa tunnetaan monenlaisia negatiivisia tunteita, joiden käsittelyyn henkilöstöllä onneksi tuntui olevan hallussa erilaisia menetelmiä. Kaikki nämä aiheet ovat kuitenkin sellaisia, joita tarkastella vielä paljon syvemmälle. Jokainen yksittäinen haastava kasvatustilanne voisi olla oman tutkimuksensa aihe. Miten tilanne syntyy, miten lapsi ja aikuinen siinä toimivat ja miten tilanne lopulta ratkeaa. Prosessin alkuvaiheessa harkitsemani havainnointi voisi tässä olla hyvä menetelmä, jos sen saisi toteutettua luotettavalla tavalla.

Oma tutkimuksen aiheensa olisi myös vuorovaikutuksen rakentuminen. Opinnäytetyössä kävi ilmi, että lämpimän vuorovaikutuksen käytännöt ja positiivisen pedagogiikan elementit nähtiin tärkeinä haastavissa kasvatustilanteissa ja niiden ennaltaehkäisyssä. Mutta voisi olla hyvä tarkastella tarkemmin, miten vuorovaikutuksen tyyli vaikuttaa siihen, millaiseksi tilanne lopulta muodostuu.

Lopputuotoksen osalta lisää työstämistä voisi kaivata kuvallinen ilmaisu. Ajatuksena on, että korteissa olevia kuvia voitaisiin katsoa yhdessä lasten kanssa ja

miettiä tilannetta niiden avulla. Tuotoksessa olevien yksittäisten ohjekuvien rinnalle olisi kiinnostavaa tehdä tilannekuvia. Kuvassa voisi olla esimerkiksi lepo-hetki-tilanne, jossa näkyisi erilaista haastavaa käytöstä, mutta myös hyvää ja toivottavaa toimintaa. Näitä kuvia voitaisiin käyttää haastavan käytöksen pohtimiseen ja hyvän huomaamiseen yhdessä lasten kanssa. Tällainen tukisi muun muassa lasten osallisuutta.

7.5 Oppimisprosessi ja ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön tekeminen on ollut opettavainen prosessi. Vaikka työkokemusta varhaiskasvatuksesta jo onkin, on tämän prosessin aikana päässyt kaivautumaan syvemmälle teoreettiseen tietoon. Tietoperustaan perehtyminen on avartanut ajattelua. Yksittäiset tiedonpalaset ovat muodostaneet kokonaisuuden, jossa yksi palanen vaikuttaa moneen muuhun ja lähes päivittäin työssä toistuvat käsitteet saaneet sisältöä. Opinnäytetyöprosessi kaikkine vaiheineen on myös opettanut minulle pitkäjänteisyyttä.

Varhaiskasvattajan näkökulmasta prosessi on ollut mielenkiintoinen matka toisten varhaiskasvattajien ajatuksiin. Aivan kuten toimeksiantajapäiväkodin varhaiskasvattajatkin nostivat esille, kokemusten jakaminen on tärkeää. Kaikilla varhaiskasvatuksessa työskentelevillä on hyvin todennäköisesti samanlaisia kokemuksia ja tunteita. Tämä huomio oli avartava ja helpottava, ja ammatillisen kasvun näkökulmasta helpottaa omien kokemusten ja tunteiden reflektointia.

Samalla kun kokosin työkaluja muille, sain työkaluja myös omaan käyttööni. Vaikka nykyisin työskentelen eri päiväkodissa, ovat haastavat tilanteet aivan samantyyppisiä. Opinnäytetyöprosessin aikana ymmärrys haastavasti käyttäytyvistä lapsista on kasvanut. Sitä, että lapsi ei koskaan ole tahallaan hankala, ei voi tarpeeksi korostaa. Kaikki varhaiskasvattajat varmasti tietävät tämän, mutta kun tilanne on käynnissä ja vuorovaikutus saanut negatiivisia sävyjä, muistaminen onkin aivan eri juttu. Olen opinnäytetyöprosessin aikana oppinut paljon myös omasta toiminnastani lasten kanssa. Olen useasti huomannut pohtivani, miten minä toimin, mikä toiminnassani tai vuorovaikutuksessani on hyvää ja mitä voisi korjata.

LÄHTEET

- A-studio. 2020. Miksi pieni lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti? Esitetty Yle TV1:ssa 22.1.2020.
- Ahonen, L. 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Väitöskirja. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98158/978-951-44-9971-5.pdf>. 16.3.2019.
- Ahonen, L. 2017a. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ahonen, L. 2017b. Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hirsjärvi, S., Remes, R. & Sajavaara, P. 2018. 22.painos. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hurme, K. & Kyllönen, T. 2014. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Innokylä. 2019. Learning cafe eli oppimiskahvila. <https://www.innokyla.fi/web/malli2825539>. 19.3.2019.
- Kalliala, M. 2009. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2011. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Koivula, M. & Laakso M-L. 2017. Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmista. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.). 2017. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino Oy. 108–128.
- Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. 2017. Johdanto: Varhaiskasvatus valloittaa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.). 2017. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino Oy. 9–18.
- Leskisenoja, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Toteuta käytännössä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Martikainen, J. 2016. ”ETTÄ SE TARVII VIELÄ MUUTA SEN PYSÄYTÄMISEN LISÄKS; YMMÄRRYSTÄ TAI VAIKKEI MUUTA SIT KU SYLIÄ” – Päiväkodin henkilöstön kokemuksia ja näkemyksiä aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kanssa työskentelystä. Karelia Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/104799/Martikainen_Jenni.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 7.4.2019.
- Nokso-Koivisto, A. & Reentie, E. 2017. Lämpimän vuorovaikutuksen keinoin kohti haastavia kasvatustilanteita. Karelia Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/133450/OPINNAYTETYO%20Anni%20Nokso-Koivisto%20Elina%20Reentie.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 7.4.2019.
- Oulasmaa, M. & Riihonen, R. 2013. Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Väestöliitto.

- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. 16.3.2019.
- Pihlaja, P. 2018. Sosiaalis-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet. Teoksessa: Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.). 2018. Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus. 141–181.
- Pihlaja, P. & Viitala, R. 2018. Muuttuva varhaiskasvatus. Teoksessa: Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.). 2018. Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus. 17–49.
- Riihonen, R. 2013. Ammattilaisen omat tunteet haasteena ja työkaluna. Teoksessa: Oulasmaa, M. & Riihonen, R. (toim.) 2013. Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Väestöliitto. 41–46.
- Rotkirch, A. 2013. Vastaajat ja taustat. Teoksessa: Oulasmaa, M. & Riihonen, R. (toim.) 2013. Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Väestöliitto. 8–17.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöille. Turun ammattikorkeakoulu. Puheenvuoroja 72. https://moodle.karelia.fi/pluginfo.php/180176/mod_resource/content/1/Salonen_tutkekirja.pdf. 2.11.2019.
- Sollo, M. & Siimala, M. 2018. Lapsen sosioemotionaalinen tuki varhaiskasvattajien näkökulmasta. Karelia Ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/157865/Sollo_Mirka_Siimala_Maiju.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 7.4.2019.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 3. korjattu painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino oy – Juvenes Print. https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1. 18.3.2019.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Hansaprint Oy.
- Uusitalo-Malmivaara, L. & Vuorinen, K. 2017. Huomaa hyvä! Vahvuusvariksen bongausopas. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Valli, R. 2015. Paperinen kyselylomake. Teoksessa: Valli, R. & Aaltola, J. (toim.). 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 84–108.
- Varhaiskasvatuslaki 540/2018.
- Vilkka, T. & Airaksinen, H. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Hei!

Teen opinnäytetyötä aiheesta ”Työkaluja päiväkodin haastaviin kasvatustilanteisiin”. Työn tavoitteena on toteuttaa konkreettinen työkalu-/vinkkikokoelma Sotkuman päiväkodin käyttöön. Jotta lopputulos palvelisi päiväkotia parhaiten, tarvitsisin teiltä vähän apua.

Ohessa kyselylomake, jossa on kysymyksiä haastaviksi kokemistanne kasvatustilanteista ja muutama muukin aihepiirin kannalta keskeinen kysymys.

Toivoisin teiltä vastauksia näihin kysymyksiin. Vastauksia hyödynnän myös 6.6. pidettävän työpajan suunnittelussa. Työpajassa jatkamme yhteistä ideointia ja jaamme hyviä käytäntöjä.

Vastausaikaa kyselyyn on maanantaihin 3.6. klo 16 asti. Vastauksen voit laittaa oheiseen kirjekuoreen, ja kirjekuoren voit jättää ilmoitustaululla roikkuvaan muovitaskuun. Jos nimesi näkyminen minulle ei haittaa, voit myös vastata sähköpostitse osoitteeseen piia.karttunen@edu.karelia.fi. Kysymyksen numero vastauksen eteen riittää. Nimet eivät luonnollisesti tule näkyviin mihinkään.

Suuret kiitokset jo etukäteen! 😊

Terveisin,

Piia Karttunen

**Työkaluja päiväkodin haastaviin kasvatustilanteisiin:
Kysely**

1. Millaiset kasvatustilanteet koet haastaviksi työssäsi? Voit nimetä erilaisia arjen tilanteita ja halutessasi avata niitä tarkemmin.

2. Miksi tilanne on vaikea? Mikä tekee tilanteesta haastavan?

3. Miltä sinusta tuntuu näissä tilanteissa?

4. Millaista tukea tarvitsisit näihin tilanteisiin?

- Kysymyksiä vuorovaikutuksesta:

5. Mitä on lämmin vuorovaikutus? (oma näkemys)

6. Mikä mielestäsi edistäisi lämpimän vuorovaikutuksen toteutumista haastavissa tilanteissa?

7. Nimeä vielä kolme asiaa, joita pidät erityisen tärkeänä varhaiskasvattajan ja lapsen vuorovaikutuksessa.

-

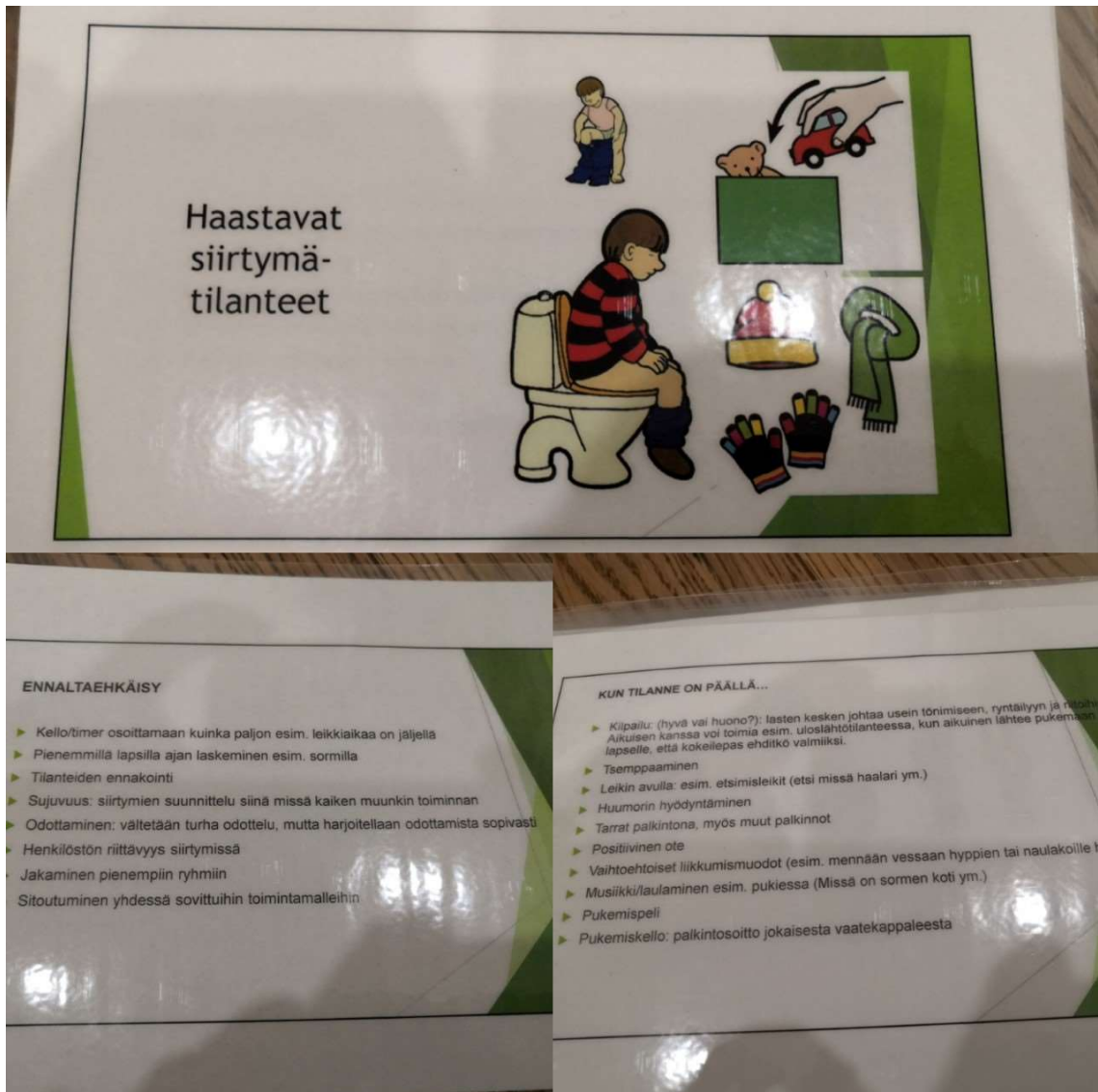
-

-

-

Piia Karttunen

piia.karttunen@edu.karelia.fi

POLVIJÄRVEN KUNTA

VIRANHALTIJAPÄÄTÖS

Sivistysjohtaja

21.5.2019

113 §

Tutkimusluvan myöntäminen / Piia Karttunen

Piia Karttunen on toimittanut tutkimuslupahakemuksen, toimeksiantosopimuksen ja tutkimussuunnitelman opinnäytetyön tekemistä varten Sotkuman päiväkodissa. Työelämäohjaajana toimii varhaiskasvatuksen vastaava opettaja Sirpa-Maarit Romu.

PÄÄTÖS

Myönnän tutkimusluvan Piia Karttuselle sosionomi AMK opinnäytetyöhön opinnäytetyön suunnitelman ja tutkimuslupahakemuksen mukaisesti. Opinnäytetyön aihe on: Työkaluja päiväkodin haastaviin kasvatustilanteisiin.

Mirka Nisula
Sivistysjohtaja

PÄÄTÖS PERUSTUU

Hallintosääntö

VALITUSOSOITUS

Tähän päätökseen voidaan hakea muutosta kirjallisella oikaisuvaatimuksella. Oikaisuvaatimusohjeet ovat liitteenä.

NÄHTÄVILLÄ-
PITÄMINEN

Tämä päätös pidetään nähtävänä 27.5.2019 klo 9.00 - 11.00.

LIITE

Tutkimuslupahakemus
Toimeksiantosopimus
Opinnäytetyösuunnitelma

JAKELU

Piia Karttunen
Sirpa-Maarit Romu
Sivistyslautakunta